

Razlika u percepciji komponenti obiteljske otpornosti između majki i očeva

Štampar, Lucia

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:129508>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-09**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Razlika u percepciji komponenti obiteljske
otpornosti između majki i očeva

Studentica: Lucia Štampar

Zagreb, rujan 2017.

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Razlika u percepciji komponenti obiteljske otpornosti između majki i očeva

Studentica:

Lucia Štampar

Mentorica:

izv.prof.dr.sc. Martina Ferić

Komentorica:

dr.sc. Gabrijela Ratkajec Gašević

Zagreb, rujan 2017

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Razlika u percepciji komponenti obiteljske otpornosti između majki i očeva* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Lucia Štampar

Mjesto i datum: Zagreb, rujan 2017.

Naslov rada: Razlika u percepciji komponenti obiteljske otpornosti između majki i očeva

Ime i prezime studentice: Lucia Štampar

Ime i prezime mentorice: izv.prof.dr.sc. Martina Ferić

Program/modul na kojem se polaže diplomski ispit: Socijalna pedagogija, Modul djeca i mladi

Sažetak rada:

Cilj ovog rada bio je prikazati percepciju obiteljske otpornosti majki i očeva te istražiti razlike u komponentama obiteljske otpornosti između njih. Korišteni rezultati dobiveni su projektom Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta (Sveučilište u Zagrebu, 2016) pod nazivom "Istraživanje obiteljske otpornosti". U radu se polazi od modela/konceptata obiteljske otpornosti Frome Walsh (1998, 2003), a procesi obiteljske otpornosti koje autorica smatra ključnima (obiteljski sustav vjerovanja, organizacijske vještine i obrasci, komunikacijski procesi) čine teoretski okvir. Uzorak istraživanja uključuje 93 majki i 93 očeva učenika 1. razreda srednje škole „Ivan Švear“ u Ivanić Gradu i 1. gimnazije u Zagrebu. Podaci su bili prikupljeni instrumentom FRAS (Family Resilience Assessment Scale) kojeg je razvila Sixbey (2005) i njime potvrdila 6 Walsh-inih komponenti obiteljske otpornosti: obiteljska komunikacija i rješavanje problema, korištenje ekonomskih i socijalnih resursa, zadržavanje pozitivne perspektive, obiteljska povezanost, duhovnost obitelji i sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama. Pretpostavka je bila da postoji razlika u percepciji komponenti obiteljske otpornosti između majki i očeva na način da majke sve komponente otpornosti procjenjuju višim nego očevi. To je bilo u skladu s rezultatima dosadašnjih istraživanja koja su zaključila da su majke sklonije iskazivanju emocija i otvorenoj komunikaciji u obitelji, povezanije su s obiteljskom mrežom te su sklonije procjenjivati ju kohezivnijom od očeva, ali su i otvorenije prema vanjskim izvorima podrške i povezivanju sa zajednicom (Schilling II i sur., 1985, Flaherty i Richman, 1989, Crowley i Taylor, 1994, Rodrigue i sur., 1997, Seiffge – Krenke, 2000, Pilar Matud, 2004). Rezultati su obrađivani deskriptivnom statistikom, analizom varijance/Mann-Whitney testom i T testom te upućuju na odbacivanje početne hipoteze. Značajna razlika dobivena je jedino na dimenziji "Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama" te na pojedinim česticama unutar dimenzija "Obiteljska komunikacija i rješavanje problema" te "Obiteljska povezanost". Rezultati dobiveni ovim radom mogu koristiti kao poticaj za daljnja istraživanja i potvrđivanje ili odbacivanje sada dobivenih rezultata te kao smjernica u planiranju programa/projekata/intervencija usmjerenih na obitelji.

Ključne riječi: obiteljska otpornost, obiteljske snage, razlika u percepciji majki i očeva

Differences in the perception of the components of family resilience between mothers and fathers

Summary:

The aim of this study was to show the perception of the family resilience of mothers and fathers and to explore differences in the components of family resistance between them. The results obtained from the "Research on family resilience" carried out by Faculty of Education and Rehabilitation Sciences (the University of Zagreb, the year 2016). The survey is based on a conceptual framework of Walsh (1998, 2003) which explains the family resilience through three processes: a) the construction of family belief systems, b) family organization and c) communication processes within the family. The study included 93 mothers and 93 fathers of 1st-year students from high schools in Ivanić Grad and Zagreb. Data were collected using the instrument FRAS (Family Resilience Assessment Scale) developed by Sixbey (2005). Sixbey confirmed 6 components of family resilience that Walsh proposed: family communication and problem-solving, use of economic and social resources, maintaining a positive perspective, family connections, spirituality of family and ability to find meaning in adversity. The assumption was that there will be statistically significant differences in the perception of mothers and fathers on all six components of the family resilience and that the mothers perceived all components in higher values. This was aligned with the results of previous studies that have concluded that mothers tend to show more their emotions and communicate openly in the family, they are more connected to the family network and consider it more cohesive than fathers, at the same time they have open approach towards external support and community (Schilling II et al., 1985, Flaherty and Richman, 1989, Crowley and Taylor, 1994, Rodrigue et al., 1997, Seiffge – Krenke, 2000, Pilar Matud, 2004). The results of were analyzed by descriptive statistics, T test and analysis of variance/Mann-Whitney test and they indicated the rejection of the initial hypothesis. A significant difference was proven on dimension "Ability to find meaning in adversity" and on few particles within dimensions "Familly communication and problem-solving" and "Family connections". The results obtained in this work/study at hand can be used as an incentive and support for further research and confirmation or rejection of results gained in this study. They can also be used as a guide in the planning of programs/projects/interventions focused on family.

Key words: family resilience, family strenghts, difference in mothers and fathers perception

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Problem istraživanja.....	3
2.1. Koncept obiteljske otpornosti	3
2.1.1. Razvoj i definiranje koncepta obiteljske otpornosti.....	3
2.1.2. Model obiteljske otpornosti Frome Walsh.....	4
2.2. Razlike u percepciji obiteljskih snaga s obzirom na spol.....	6
2.2.1. Razlike između majki i očeva - dosadašnja istraživanja i znanstvene spoznaje	6
2.2.2. Važnost neurobioloških utjecaja na razlike s obzirom na spol	9
2.2.3. Važnost socijalizacijskih utjecaja na razlike s obzirom na spol.....	10
2.4. Cilj istraživanja i hipoteze.....	11
3. Metode istraživanja	11
3.1. Uzorak sudionika	11
3.2. Instrumentarij.....	13
3.2.1. Family Resilience Assessment Scale (FRAS).....	13
3.2.2. Upitnik o sociodemografskim prilikama.....	14
3.3. Način prikupljanja podataka	14
3.4. Metode obrade podataka	15
4. Rezultati istraživanja i rasprava	15
4.1. Osnovni pokazatelji obiteljske otpornosti.....	16
4.2. Obiteljska komunikacija i rješavanje problema	17
4.3. Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa.....	23
4.4. Zadržavanje pozitivne perspektive.....	26
4.5. Obiteljska povezanost	29
4.6. Obiteljska duhovnost	32
4.7. Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama.....	35
5. Zaključak.....	38
6. Literatura.....	41
7. Prilozi.....	45

1. Uvod

U posljednja tri desetljeća zanimanje i interes za koncept otpornosti, koji najšire definirano podrazumijeva uspješnu adaptaciju i nadilaženje nepovoljnih okolnosti (Walsh, 2003), iznimno raste (McCubbin i sur., 1996, prema Openshaw, 2011). Koncept obiteljske otpornosti relativno je nov te je postao interesom znanosti tek kada je prepoznata i priznata važnost obitelji i cjelokupnog sustava u promjeni ponašanja pojedinca (Mackay, 2003).

Jedno od teorijskih polazišta je teorija obiteljskih sustava koja se usredotočuje na obiteljsku mrežu te način na koji obitelj funkcionira i prilagođava se na nedaće i stres (Walsh, 2003). Obitelj predstavlja kompleksan sustav međuljudskih odnosa s pojedinačnim sustavima i hijerarhijskim vrijednostima te se odnosi na set odnosa koji se isprepliću u pojedincu (Klarin, 2006, prema Wagner Jakab, 2008). S obzirom da je svaki član obitelji poseban sustav s podsustavima, tako i obitelj predstavlja sustav za sebe koji ima svoja pravila funkcioniranja u nekom periodu vremena (Janković, 2004). Svaki životni ciklus ili nova razvojna zadaća za pojedinca i obitelj predstavlja stres te potiče obitelj na prilagođavanje novoj situaciji i održavanje homeostaze sustava (Pregrad, 2002). Izučavanje područja obiteljske otpornosti stoga korijene ima i u teoriji stresa, suočavanja i prilagodbe obitelji (Patterson, 2002; Tusaie i Dyer, 2004, prema Plumb, 2011). Sinteze istraživanja obiteljskog stresa navode da način na koji će obitelj reagirati na utjecaj stresora ovisi o međusobnoj interakciji psiholoških, obiteljskih i socijalnih faktora (McCubbin i Patterson, 1983). Važnost percepcije situacije, odnosno stresora osim Hetheringtona (1984) ističe i Boss (2000, prema Sano, Dolan, Richards i sur. 2008) definirajući stres u obitelji kao "pritisak ili napetost u obiteljskom sistemu" - smetnju u stabilnom obiteljskom stanju i događaj koji ne postaje stresom dok ga obitelj ne percipira takvim. Način na koji će roditelj interpretirati stresor i reagirati na njega pod utjecajem je individualnih psiholoških karakteristika (De Haan, Hawley i Deal, 2002), poput osobnosti, temperamenta, vještina, inteligencije, dobi i spola/roda (George, 1980, prema Hetherington, 1984) i resursa članova obitelji poput financijskih, obrazovnih, zdravstvenih i psiholoških (Hetherington, 1984). Utjecaj na odgovor obitelji na stres imaju i obiteljski resursi poput kohezije, prilagodljivosti na stres, komunikacije, načina rješavanja problema (Burr, 1973, Olson i sur., 1979, McCubbin i sur., 1980, prema Hetherington, 1984) te socijalna podrška (Hetherington i sur., 1982, De Haan, Hawley i Deal, 2002). Tijekom razvoja teorije obiteljskog stresa istraživani su različiti stresori kojima su obitelji bile izložene te su kreirani različiti modeli odgovora obitelji na stres (Becvar, 2013), a tek 90-ih godina prošlog stoljeća dobra prilagodba obitelji na stres počela se nazivati otpornošću obitelji

(Sixbey, 2005). Koncept obiteljske otpornosti zapravo je nastavak i proširenje istraživanja obiteljskog stresa, suočavanja i prilagodbe (Walsh, 2003), no uključuje više od preživljavanja u stresnim uvjetima. Uključuje potencijal za osobne i relacijske transformacije i rast koji se oblikuje iz nedaća (Boss, 2011, prema Walsh, 2003). Stoga, temeljem teorije rizičnih i zaštitnih čimbenika većina istraživanja koncepta obiteljske otpornosti je krenula za proučavanjem zaštitnih čimbenika koji reflektiraju obiteljske snage – kvalitete obitelji koje omogućuju uspješno suočavanje s izazovima (Mackay, 2003a). Froma Walsh, jedna od najpoznatijih istraživačica u području otpornosti, smatra da su obitelji duboko i snažno razvile i izgradile procese koji omogućuju članovima obitelji nošenje sa stresom, zajednički prolazak kroz krize te kretanje ka optimalnoj prilagodbi (Walsh, 1998). Kako će roditelji, kao nositelji odgovornosti za procese, percipirati procese svoje obitelji ima veliki utjecaj na to kako će obitelj iskoristiti već postojeće snage u reakciji na stres. Kao jedan od medijatora koji utječe na roditeljsku interpretaciju stresora i procjenu obiteljskih resursa navodi se spol (Hetherington, 1984, De Haan, Hawley i Deal, 2002). Proučavanjem literature uočeno je da su istraživanja razlika između majki i očeva u percepciji procesa obiteljske otpornosti, povezana s istraživanjem obiteljskog funkcioniranja i obiteljskih snaga.

S obzirom na navedeno, u radu je naglasak stavljen na karakteristike razlika obzirom na spol u doživljavanju i razumijevanju obiteljskih stresora, percepciji obiteljskih snaga i resursa te u načinima odgovora na stres. Relevantne teorijske i znanstvene spoznaje dovest će se u korelaciju s rezultatima ovog istraživanja kojemu je cilj ispitati razlike u načinu na koji majke i očevi percipiraju čimbenike otpornosti obitelji, odnosno što misle da pomaže njihovoj obitelji prebroditi krizu. U radu se polazi od modela/koncepta obiteljske otpornosti Frome Walsh (2003), a procesi obiteljske otpornosti koje autorica smatra ključnima (obiteljski sustav vjerovanja, organizacijske vještine i obrasci, komunikacijski procesi) čine teorijski okvir. Podaci koji će se koristiti u radu dobiveni su projektom Edukacijsko – rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod nazivom "Istraživanje obiteljske otpornosti".

2. Problem istraživanja

2.1. Koncept obiteljske otpornosti

2.1.1. Razvoj i definiranje koncepta obiteljske otpornosti

Prema Ferić, Maurović i Žižak (2016) koncept otpornosti prvotno je nastao u prirodnim znanostima da bi se pod utjecajem opće teorije sustava, odnosno ideja o sličnim principima funkcioniranja humanih i nehumanih sustava, počeo širiti i na društvene znanosti. Pri konceptualizaciji i operacionalizaciji termina postoje brojni izazovi i pristupi, a definirajući otpornost, različiti autori pažnju stavljaju na različite aspekte tog fenomena. Određeni autori otpornost promatraju kao obilježje pojedinaca ili obitelji/zajednice, a drugi kao proces i ishod (Gazdek i Horvat, 2001, Mackay, 2003, Ferić, Maurović i Žižak, 2016). Autori se slažu da je otpornost proces koji započinje rizikom, facilitiran je pomoću zaštitnih čimbenika, te završava dobrim ishodom (Ferić, Maurović i Žižak, 2016), stoga su rizik, zaštitni čimbenici/mehanizmi i dobar ishod ključne komponente otpornosti.

Razvoj koncepta otpornosti tekao je u četiri istraživačka vala različitog interesa (O'Dougherty Wright, Masten i Narayan, 2013, prema Ferić, Maurović, Žižak, 2016). S prvotne usmjerenosti na pojedinca, preko istraživanja pojedinčevih okruženja i njihovog utjecaja na razvoj, fokus se premjestio na razvoj intervencija temeljenih na rezultatima istraživanja (*evidencebased*). U zadnjem valu fokus je na višerazinskoj interakciji gena i neurobiološke prilagodbe te različitih razina pojedinčevog okruženja. Istraživanje otpornosti seže od istraživanje djece koja su, unatoč nepovoljnim životnim okolnostima, uspjeli u životu (Sixbey, 2005), a začetnici istraživanja Werner i Smith (1982, prema Gazdek i Horvat, 2001), usmjerili su se na urođenu sposobnost pojedinca da se "bounceback" (Luthar i Ziegler, 1991, prema Openshaw, 2011) te su tu sposobnost definirali kao "otpornost". Otpornost se u početku najviše povezivala s pojedincem, a obitelj se smatrala disfunkcionalnom i često uzrokom štetnih događaja. Nakon Wernerovog istraživanja (1993, prema Plumb, 2011), koji je u proučavanju otpornosti uključio utjecaje okolinskih nepovoljnih čimbenika poput zanemarivanja, siromaštva, kronične bolesti ili prirodnih katastrofa (Luthar i sur., 2000, prema Plumb, 2011), istraživači su sve više počeli uviđati važnost utjecaja okolinskih čimbenika na otpornost djece. Otpornost su počeli promatrati ne samo kao individualan proces, već i kao proces obiteljskog sustava (Sixbey, 2005). Werner i Smith (1977) te Cicchetti i Rogosch (1997) bili su prvi istraživači na polju obiteljske otpornosti (Sixbey, 2005) te od njihovog istraživanja pokrenuta je evolucija prema sve sistematičnijem pogledu na otpornost. Obitelj više nije bila percipirana kao disfunkcionalna i problematična, već kao

ona koja je izazvana životnim situacijama (Walsh, 2003). Pozitivistička paradigma, usmjerena na kompetencije i snage obitelji, omogućuje bolje razumijevanje načina na koji obitelj pokazuje otpornost u nepovoljnim okolnostima (Walsh, 1998, Walsh, 2003) te pokušava usmjeravanjem na pozitivno pomoći obitelji da poboljša generalno funkcioniranje, sposobnosti za rješavanje i nošenje s problemima te prilagođavanje (Frain i sur., 2008, prema Sixbey, 2005).

McCubbin i suradnici (1998, prema Plumb, 2011) proširili su definiciju otpornosti uključivši obitelj te obiteljsku otpornost definiraju kao "karakteristike, dimenzije i svojstva obitelji" koje joj omogućuju da bude otporna na promjene i prilagodljiva kriznim situacijama. Neki od autora otpornost obitelji definiraju kao:

- „proces pomoću kojeg su se obitelji sposobne prilagoditi i kompetentno funkcionirati u situacijama izloženosti značajnom riziku ili krizi“ (Paterson, 2002),
- „sposobnost obitelji da pozitivno odgovori na nedaću te „izađe“ iz situacije ojačana, s više resursa i više povjerenja nego prije“ (Simon, Murphy i Smith, 2005, prema Ferić, Maurović i Žizak, 2016),
- „proces koji cilja smanjiti stres i ranjivost u visokorizičnim situacijama, promovirajući ozdravljenje i rast iz krize te osnaživanje obitelji da prebrode dugoročne nedaće“ (Walsh, 2003).

Zajedničko svim predloženim definicijama obiteljske otpornosti je da obitelj, pri nailaženju na nepovoljne okolnosti, mobilizira svoje resurse u skladu s kapacitetima, nadilazi situaciju te iz nje izlazi osnaženija, povezanija te s više resursa.

2.1.2. Model obiteljske otpornosti Frome Walsh

Najpoznatija istraživačica u polju obiteljske otpornosti zasigurno je Froma Walsh, a istraživanje predstavljeno u ovom radu temelji se na njenom modelu obiteljske otpornosti. Proučavajući fenomen obiteljske otpornosti, utvrdila je kako uspješnost obitelji da prevlada stresnu situaciju i da se prilagodi na nove okolnosti ovisi o tome na koji način obitelj prevladava otežavajuće okolnosti, štiti se od stresa, funkcionalno organizira te uspijeva nastaviti svakodnevni život tijekom trajanja stresne situacije (Walsh, 2006). Stoga se u istraživanju otpornosti obitelji usmjerila na identificiranje ključnih procesa koji jačaju sposobnosti svake obitelji za prevladavanje izazova u pojedinim životnim situacijama (Walsh, 1998). Walsh (2003) smatra da su obitelji duboko i snažno razvile i izgradile procese

koji omogućuju članovima obitelji nošenje sa stresom, zajedničko prolaženje kroz krize i kretanje ka optimalnoj prilagodbi. U skladu s tim navodi sveobuhvatni model koji uključuje tri ključna procesa važna za otpornost obitelji – obiteljski sustav vjerovanja, obiteljsku organizaciju i komunikaciju te rješavanje problema; koji su kratko opisani u nastavku (Berc, 2012).

Obiteljski sustav vjerovanja

Prema Walsh (1998), obiteljski sustav vjerovanja uključuje vrijednosti, stavove, predrasude, pretpostavke i brige. Otporne obitelji su one čiji im sustav vjerovanja omogućuje da pronađu smisao u krizi i događaju koji predstavlja izazov. Normalizirajući situaciju, obitelj ju može učiniti značajnom i iskoristiti za jačanje obiteljske kohezije. Obitelji koje zadržavaju pozitivnu perspektivu i vjeru u budućnost u vrijeme krize, aktivno se uključuju u traženje resursa koji će im povećati vjerojatnost pozitivnog i uspješnog ishoda.

Modeli obiteljske organizacije

Walsh (1998) ističe da se obitelj treba organizirati na različite načine kako bi se suočila s izazovima na koje naiđe. Organizacijska komponenta pruža stabilnost i osjećaj ugodnosti, uspostavljajući temelj povjerenja koji omogućuje povezivanje s vanjskim resursima i podrškom. Otporne obitelji često imaju obiteljska pravila koja su prikladna dobi, priznata od svih članova i predvidljiva (Black i Lobo, 2008). Walsh (1998) primjećuje da se obiteljski odnosi mijenjaju tijekom životnog ciklusa, naglašavajući da obitelji moraju kontinuirano procjenjivati svoju trenutnu razinu povezanosti kako bi osigurale da svaka obitelj ispunjava potrebe svojih članova. Dok Olson (2000, prema Walsh, 2003) navodi da obitelji preferiraju stabilne i uredne obrasce funkcioniranja, obitelji najbolje funkcioniraju u ravnoteži između strukture i fleksibilnosti. Druga komponenta modela obiteljske organizacije uključuje socijalne i ekonomske resurse. Za vrijeme nepovoljnih situacija, otporne obitelji su u stanju koristiti svoje socijalne i profesionalne mreže pri posezanju za financijskim, obrazovnim i terapijskim resursima.

Komunikacijski procesi i rješavanje problema

Čista, otvorena i iskrena komunikacija ključna je za obiteljsku otpornost. Kako navodi Walsh (2003) jasnoća i usklađenost poruka doprinosi učinkovitom obiteljskom funkcioniranju. Ovaj koncept usko je vezan s izražavanjem emocija. Obitelji koje su spremne dijeliti osjećaje, razvijaju empatiju jedni za druge i tako se povezuju. Pozitivne interakcije i osjećaj povezanosti pružaju snagu za lakše nošenje s problemom, te otporne obitelji pokazuju

moogućnosti lakšeg snalaženja pri pronalasku različitih pristupa rješenju problema (Walsh, 1998).

Kao što je već navedeno, obiteljski odgovor na stres je pod utjecajem procesa otpornosti koje navodi Walsh (2012), a koji omogućuju oporavak, smanjuju rizik od nastanka poremećaja i podržavaju optimalnu adaptaciju. Kako će članovi obitelji percipirati navedene procese koji reflektiraju obiteljske snage, utjecat će na njihov odabir načina nošenja sa situacijom (Sano, Dolan, Richards i sur. 2008). Jedna od individualnih psiholoških karakteristika, koja utječe na percepciju obiteljskih snaga i stresora, je spol (Hetherington, 1984, De Haan i sur., 2002). Budući da je cilj ovog rada istražiti razlike između majki i očeva u percepciji faktora otpornosti, u nastavku su prikazane dosadašnje znanstvene spoznaje koje se odnose na spolne/rodne razlike u percepciji obiteljskih snaga i funkcioniranja obitelji.

2.2. Razlike u percepciji obiteljskih snaga s obzirom na spol

2.2.1. Razlike između majki i očeva - dosadašnja istraživanja i znanstvene spoznaje

Većina istraživanja procesa obiteljske otpornosti usko je povezano s proučavanjem zaštitnih čimbenika koji reflektiraju obiteljske snage (Mackay, 2003). Arshat (2013) je u svom radu obiteljske snage definirao kao obrasce u odnosima, intrapersonalne i interpersonalne vještine i kompetencije te socijalne i psihološke karakteristike koje: (1) stvaraju pozitivan identitet obitelji, (2) potiču zadovoljavajuće i ispunjavajuće interakcije članova obitelji, (3) podržavaju razvoj potencijala obitelji kao sustava te članova kao individua, (4) doprinose mogućnostima obitelji da se učinkovito nose sa stresom i krizama, te (5) doprinose sposobnosti obitelji da budu podrška drugim obiteljima. Obiteljske snage usko su povezane s kvalitetom obiteljskog funkcioniranja. Obiteljsko funkcioniranje definira se kao interakcija članova obitelji te uključuje varijable poput uloga i granica, kohezije, prilagodbe i otpornosti, kao i obiteljske vrijednosti i uvjerenja (Winek, 2010), a obiteljske su snage generalno shvaćene kao skup resursa za promicanje i osnaživanje obiteljskog funkcioniranja (Trivette i sur., 1990). Obitelji imaju različite snage i sposobnosti koje čine njihov jedinstven stil funkcioniranja, a on reflektira način na koji se obitelji nose sa izazovima i iz njih izlaze snažnije (Trivette i sur., 1990).

Pregled literature ukazuje na to da postoje razlike u percepciji obiteljskih snaga između članova obitelji (Tamplin i Goodyer, 2001, Davern, Staiger i Luk, 2005, prema Arshat, 2013; Ferić Šlehan i Kranželić, 2008, Ferić Šlehan, 2008) na način da roditelji

generalno imaju pozitivniju percepciju funkcioniranja obiteljskog sustava i obiteljskih procesa od djece. Nekoliko teoretičara predlaže da se pozitivne procjene funkcioniranja obitelji od strane majki i očeva u odnosu na ostale članove (djecu), mogu povezati s njihovim ulaganjem u obitelj. To jest, roditelji mogu procijeniti, a i precijeniti pozitivne aspekte obiteljskog funkcioniranja jer su oni ti koji najviše ulažu u formiranje i održavanje obitelji (Noller i Callan, 1991, prema Ohannessian i sur., 1995; Cigoli i Scabini, 2006, Cowan i Cowan, 2003, prema Svetina, 2011).

Kada su u pitanju razlike u percepciji obiteljskih snaga između majki i očeva, znanstvene su studije podijeljenih stajališta. Istraživanja koja su ukazala na nepostojanje statistički značajnih razlika između očeva i majki u percepciji obiteljskog funkcioniranja ističu da majke i očevi na sličan način, te vrlo pozitivno, procjenjuju funkcioniranje svoje obitelji (Ohannessian i sur., 1995, Shek, 1999, Svetina i sur., 2011). I majke i očevi visoko procjenjuju otvorenost komunikacije u obitelji, koheziju, organiziranost i otvorenost prema zajednici (Gazendam-Donofrio i sur., 2007, prema Arshat, 2013). Roditelji dijele istu razinu privrženosti i sličan osjećaj identifikacije s članovima obitelji (Delvecchio i sur., 2016) te zajedničke vrijednosti i kulturalna uvjerenja prema obitelji (Svetina i sur., 2011). Istovremeno, oba roditelja na sličan način percipiraju socijalnu podršku i pomoć koju mogu dobiti unutar zajednice (Vaux i Stewart, 1982, Stokes i Wilson, 1984; prema Vaux, 1985). Istraživanjem percepcije obiteljskog funkcioniranja između majki i očeva u obiteljima s djetetom s teškoćama i obiteljima bez djeteta s teškoćama, Cuzzocrea i suradnici (2011) navode da u obje obitelji, također, nije bilo razlike između majki i očeva - oba su roditelja visoko procijenila koheziju u svojoj obitelji, dok nešto niže procjenjuju mogućnost prilagodbe na nedaće. Honda i suradnici (2015) u svom istraživanju su uočili da su obitelji u kojima nije bilo razlike u procjeni majki i očeva (to jest, oba roditelja su pozitivno ocijenila funkcioniranje svoje obitelji), imale izraženije navedene obiteljske snage: otvorena komunikacija, dijeljenje vrijednosnih stajališta i razmišljanja s članovima obitelji te provođenje zajedničkog vremena.

Suprotno prethodno navedenim istraživanjima, Arshat (2013) navodi da majke i očevi imaju drukčiju percepciju obiteljskog funkcioniranja u smjeru da majke generalno obiteljske snage procjenjuju višima od očeva. Istraživanje Crowley i Taylor (1994) pokazalo je da u obiteljima s djecom s teškoćama majke procjenjuju obitelj kohezivnijom od očeva te izvješćuju o drukčijim izvorima podrške koje smatraju korisnima. Majke su otvorenije prema vanjskim izvorima podrške i povezivanju sa zajednicom, dok je očevima važnija otvorena komunikacija i podrška supružnika. I u drugim istraživanjima rezultati su pokazali da majke

imaju tendenciju biti više emocionalno povezane sa obiteljskom i socijalnom mrežom nego očevi (Kessler i McLeod, 1984, Turner i sur., 1995, prema Pilar Matud, 2004) te su spremnije na traženje (Aries i Johnson, 1983, prema Schilling II i sur., 1985; Seiffge – Krenke, 2000) i pružanje pomoći (Vemoff, 1981, prema Flaherty i Richman, 1989). Rodrigue i suradnici (1997) ispitivali su percepciju stresa, obiteljskih resursa i obiteljskog funkcioniranja između 27 majki čija djeca prolaze operacije transplantacija. Kao značajne i najčešće korištene strategije nošenja sa situacijom majke ističu održavanje obiteljske integracije, zadržavanje pozitivne perspektive te komunikaciju sa širom zajednicom (roditeljima koji su u sličnoj situaciji, zdravstvenim djelatnicima). U kvalitativnoj studiji na uzorku od 575 očeva (Summers i sur., 2004), neki od njih koristili su formalne izvore podrške poput tečajeva roditeljstva te su korisnima isticali i primanje pomoći od strane religijskih zajednica i vođa, no najčešće su kao izvor informacija te oslonac i podršku u roditeljstvu isticali svoje supruge. Da se većina očeva osjeća podržano od strane majki pokazali su istraživanjem i Bexter i Smart (2011), no zanimljivo je da, s druge strane, ni očevi, ni majke ne procjenjuju dovoljnom podršku koju očevi pružaju majkama.

Promatrajući rezultate prethodno navedenih istraživanja potrebno je uzeti u obzir važnost neurobioloških i socijalizacijskih utjecaja na percepciju stresa i resursa kod žena i muškaraca. Spolne razlike su od trajnog znanstvenog i društvenog interesa zbog njihove važnosti u ljudskom ponašanju (Jazin i Cahill, 2010, prema Ingalhalikara i sur., 2013), a opsežan broj studija ukazuje na to kako postoje biološke razlike u načinu na koji muškarci i žene doživljavaju (društvene) podražaje i reagiraju na njih (Schilling II i sur., 1985). Također, vrlo rano procesom socijalizacije žene i muškarci preuzimaju rodne karakteristike i rodne uloge koje su kasnije povezane s njihovim stilovima doživljavanja i suočavanja u stresnim situacijama (Ullian, 1984, prema Schilling II i sur., 1985). Sustavni pregledi literature ističu brojne znanstvene studije koje predlažu općenito slaganje u tome da muškarci češće od žena koriste aktivne, direktne mehanizme suočavanja usmjerene na problem ili poriču/izbjegavaju stresor; dok se žene češće oslanjaju na pasivne strategije suočavanja, koriste mehanizme usmjerene na emocije i traže socijalnu podršku (Schilling II i sur., 1985, Tamres, Janicki i Helgeson, 2002, Garnefski i suradnici, 2004, Pilar Matud, 2004)

2.2.2. Važnost neurobioloških utjecaja na razlike s obzirom na spol

Znanstvenici iz cijelog svijeta tvrde kako na generalnoj razini postoje jednostavne razlike između muškaraca i žena u načinima funkcioniranja mozga - u područjima obrade informacija, kemijskih procesa, aktivnosti te same strukture (Jantz i Gurian, 2013), koje navode kao podlogu za razlike u ponašanju (Allen i sur., prema Ingalhalikara i sur., 2013). Rezultati studija objašnjavaju da je muški mozak strukturiran na način da olakšava povezivanje između percepcije i koordinirane akcije stoga muškarci imaju bolje motoričke i prostorne sposobnosti, dok struktura ženskog mozga olakšava komunikaciju između analitičke i intuitivne procesne obrade pa žene imaju superiornije pamćenje i društvenu spoznaju. Strukturalne razlike odnose se na relativnu veličinu i oblik specifičnih struktura mozga (Cosgrove i sur., 2007, prema Ingalhalikara i sur., 2013; Jantz i Gurian, 2013). Žene imaju veći hipokampus, to jest centar za pamćenje te veću gustoću veza između neurona u hipokampusu zbog čega mogu primiti i upiti veću količinu osjetilnih informacija iz svih osjetila (Ingalhalikara i sur., 2013). Također, djevojčice imaju centre za govor u obje hemisfere zbog čega kasnije koriste više riječi u diskusijama i opisima. Muškarci ne samo da imaju manje centre za govor, već imaju i manje veza između centara za riječi i njihove memorije ili osjećaja (Jantz i Gurian, 2013). Zbog navedenog, već u ranoj dobi djevojčice imaju veću prednost kada dođe do diskusije o emocijama i osjetilima, tj. spremnije su otvoreno iskazati osjećaje i empatizirati što se kasnije odražava u odrasloj dobi. Pregled literature ukazuje na to da iako nije utvrđeno da žene emocije doživljavaju češće od muškaraca, doživljavaju ih intenzivnije te ih izražavaju mnogo češće (Tamres, Janicki i Helgeson, 2002). Žene su sklonije usredotočiti se na svoja emocionalna iskustva, priznati i diskutirati otvoreno svoje emocije te promišljati o njima (Fivush i Buckner, 2000, prema Garnefski i sur., 2004), pokazuju više empatije od muškaraca te su asertivnije (Pohl, Bender i Lachmann, 2005, prema Stephens, 2009). Obzirom na već ranu neurobiološku superiornost u primanju i slanju verbalnih poruka uzima se logičnim da u odrasloj dobi imaju snažniji kapacitet prepoznati nečije potrebe i verbalno pružiti socijalnu podršku (Flaherty i Richman, 1989). Što se tiče razlike u kemijskoj strukturi mozga, muški i ženski mozak proizvodi iste hormone u različitim količinama i kroz rodno specifične veze tijela i mozga (Jantz i Gurian, 2013). Stoga muškarci teže ostaju smirenima, češće su impulzivniji i agresivniji od žena, a samim time trebaju i koriste drukčije strategije suočavanja sa stresom od žena. Zbog većeg stupnja protoka krvi, ženski mozak češće je preokupiran emocionalnim uspomnama i nanovo ih razmatra (Jantz i Gurian, 2013) stoga često kao o strategijama nošenja sa stresom izvještavaju o "razmišljanju iznova o problemu", "katastrofiziranju" i usmjeravanju na

pozitivno (Garnefski i sur., 2004). Muški se mozak nakon kratkog osvrtanja na emocionalno sjećanje u svrhu analize brže fokusira na novi zadatak zbog čega često za nošenje sa stresom odabiru aktivnost koja nije toliko povezana s osjećajima, nego što ih analiziraju (Jantz i Gurian, 2013).

2.2.3. Važnost socijalizacijskih utjecaja na razlike s obzirom na spol

Spolne razlike konzistentne su navedenoj neurobiološkoj podlozi, ali i socijalizacijskoj hipotezi koja predviđa korištenje strategija i mehanizama nošenja s problemom u skladu s rodnim ulogama. Rodne uloge su vjerovanja o načinima na koji su individualne, obiteljske i uloge u zajednici definirane rodom (Slavkin i Stright, 2000, prema Stephens, 2009). Seiffge-Krenke (2000) u svom radu predstavila je brojna istraživanja koja su ukazala su na postojanje spolnih razlika u načinu na koji muškarci i žene percipiraju stres i koriste strategije suočavanja. Rezultati europske studije (PilarMatud, 2004) na 2816 ispitanika pokazali su kako su žene postizale više rezultate u doživljavanju kroničnog i svakodnevnog stresa, što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima, te su puno češće izvještavale o emocionalnim strategijama suočavanja i izbjegavanju problema. Osim što su rezultati brojnih istraživanja pokazali da žene doživljavaju kronični stres više od muškaraca, više su izložene dnevnim stresorima što je povezano s njihovom rutinskom ulogom (Kessler i McLeod, 1984, prema Pilar Matud, 2004), stoga su spolne razlike u doživljavanju i nošenju sa stresom objašnjavane i različitim situacijama u koje se žene i muškarci uključuju. Nekoliko istraživanja dokazuje kako žene proživljavaju i izvješćuju više stresnih događaja vezanih uz obitelj i rodnu ulogu majčinstva (Lee, 2001, Oman i King, 2000, prema Pilar Matud, 2004), dok muškarci izvješćuju više o stresu povezanom s poslom i financijama (Billings i Moos, 1984, Folkman i Lazarus, 1980, prema Pilar Matud, 2004). Isto ne iznenađuje obzirom da majke češće provode više vremena s djecom i imaju više cjelokupne odgovornosti za njihovu brigu i skrb od očeva (Baxter, 2002; Craig, 2006; Yeung i sur. 2001, prema Stephens, 2009), bez obzira na oblik obitelji (egalitaran ili tradicionalan) (Craig, 2006). Zanimljivo je da se unatoč tome, očevi osjećaju zadovoljnije, kompetentnije i uključeniije u ulogu roditelja od majki te bolje balansiraju između brojnih uloga u životu (Higgins i sur., 1994, Delvecchio i sur., 2016).

Socijalizacijskim utjecajem objašnjavaju se i razlike u socijalnoj podršci (Vaux, 1985). Veća spremnost žena na traženje i pružanje pomoći objašnjava senjihovim osobnim osjećajem pomoći koju mogu dobiti od drugih, "afektivno bogatijim" prijateljstvima i većom povezanošću sa širom i užom socijalnom mrežom (Aries i Johnson, 1983, prema Schilling II i sur., 1985). Rodna razlika u empatiji (Hoffman, 1977, prema Flaherty i Richman, 1989)

najistaknutija je u odrasloj dobi u situacijama gdje očekivanja rodnih uloga potiču žene da pokažu "odgovarajuću" društvenu brigu (Eisenberg i Lennon, 1983, prema Flaherty i Richman, 1989). Flaherty i Richman (1989) ističu da većina literature podupire perspektivu žene kao više podržavajućeg spola s više empatije radi ranog socijalizacijskog iskustva, dok alternativne perspektive raspravljaju da sama priroda odrasle uloge predstavlja glavnu odrednicu korištenja i pružanja socijalne podrške. Vaux i Harrison (1983, prema Flaherty i Richman, 1989) sugeriraju da su rodne razlike više funkcija spolnih uloga, nego roda *per se*. Osobe kod kojih su izraženije feminine karakteristike izvještavale su više od onih kod kojih su izraženije maskuline, o podršci uže i šire socijalne mreže, bez obzira na spol.

Važno je naglasiti da, unatoč brojnosti istraživanja koja dokazuju drukčije mehanizme nošenja s problemom, razlike u suočavanju između muškaraca i žena još uvijek nisu utemeljene zbog kompleksnosti područja (Porter i Stone 1995, Thoits, 1991, prema Tamres, Janicki i Helgeson, 2002). Također, razlike u većini slučajeva nisu značajne te su sve manje konzistentne u postmoderno vrijeme (Felsten, 1998) obzirom na društvene promjene u kontekstu roda (Emslie i sur., 2002, prema Pilar Matud, 2004).

2.4. Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj ovog rada je istražiti razlike u percepciji šest komponenti obiteljske otpornosti (Sixbey, 2005) između majki i očeva učenika i učenica prvih razreda srednje škole.

U skladu s postavljenim ciljem, krenulo se od sljedeće hipoteze:

H1 = Postoji razlika u percepciji komponenti obiteljske otpornosti između majki i očeva na način da majke komponente otpornosti procjenjuju višim nego očevi.

3. Metode istraživanja

3.1. Uzorak sudionika

Kriterij za formiranje uzorka bilaje zainteresiranost dvije škole s područja grada Zagreba i okolice. Tako su u istraživanju sudjelovali učenici i učenice 1. razreda srednje škole „Ivan Švear“ u Ivanić Gradu i 1. gimnazije u Zagrebu te njihovi roditelji. Ukupno je u istraživanju sudjelovalo 304 učenika i 220 roditelja. Za potrebe odgovaranja na cilj istraživanja i testiranje postavljene hipoteze fokusirat ćemo se na uzorak očeva i majki, i to

onih koji žive zajedno. S obzirom da je istraživanje usmjereno na usporedbu percepcije obiteljske otpornosti, subuzorak je formiran od onih ispitanika gdje postoje procjene obiteljske otpornosti majki, očeva i mladih iz iste obitelji. Takvih je obitelji u ovom uzorku bilo 93, odnosno 93 majki, očeva i njihove djece.

Raspon dobi mladih bio je od 14. do 16. godine, a najviše je bilo petnaestogodišnjaka (59,1%), što ne čudi s obzirom da se radi o polaznicima prvog razreda srednje škole. Djevojaka (N=70; 75,3%) je više nego mladića (N=23; 24,7%), a od 93 djece samo jedan ponavlja prvi razred.

U istraživanju je sudjelovao približno jednak broj nuklearnih (N=44) i proširenih obitelji (N=49), a sudjelovala je i jedna udomiteljska obitelj. Broj članova u kućanstvu kreće se od 3 do 7, a najveći broj kućanstava se sastoji od četvero ili petero osoba (70%). Od 90 roditelja koji su označili formalni bračni status, najviše njih je u braku (96,7%), dvoje ih je u izvanbračnoj zajednici, a jedni su razvedeni.

Najviše roditelja je završilo srednje i visoko obrazovanje. Srednju školu završilo je 56,7% (N=51) majki u odnosu na 65,2% (N=58) očeva, dok je 30% (N=27) majki završilo fakultet u odnosu na 22,5% (N=20) očeva. Roditelji su uglavnom zaposleni. Od 89 roditelja, u stalnom je radnom odnosu 70,8% (N=63) majki i 82% (N=73) očeva, dok je nezaposleno više majki (24,7%, N=22) od očeva (5,6%, N=5). Od 75 majki koje su procijenile svoje prihode, najviše ih procjenjuje ispodprosječnim (44%, N=33), a od 82 očeva, njih 74,4% (N=61) svoje prihode procjenjuje prosječnim i iznadprosječnim. Da prihodi donekle i u potpunosti zadovoljavaju potrebe kućanstva smatra 90% od 90 roditelja. Od 91 obitelji, 87,9% (N=80) živi u vlastitom stanu/kući, dok u tuđem vlasništvu živi njih 12,1% (N=11). Ukoliko se želimo osvrnuti na prikazano, možemo konstatirati da su obiteljske prilike uzorka većinom povoljne, većina roditelja radi i imaju zadovoljavajuće stambene prilike.

3.2. Instrumentarij

3.2.1. Family Resilience Assessment Scale (FRAS)

Instrument korišten pri istraživanju obiteljske otpornosti je Family Resilience Assessment Scale (FRAS), odnosno Upitnik za procjenu obiteljske otpornosti. Razvila ga je Tucker Sixbey (2005) prema konceptu Frome Walsh (1998, prema Walsh 2003) sa svrhom dobivanja valjanog i pouzdanog instrumenta za mjerenje obiteljske otpornosti koji bi omogućio bolje razumijevanje načina na koji se obitelji nose s nedaćama te bolju procjenu obiteljskih snaga (Sixbey, 2005). Također u vrijeme kreiranja instrumenta, postojala je potreba ispitati postojeći konceptualni okvir Frome Walsh i utvrditi jesu li sva tri konstrukta jednako važna.

Koncept Frome Walsh (2003) obuhvaća tri glavna konstrukta obiteljske otpornosti, od kojih svaki ima tri podkonstrukta. Sixbey je istraživanjem potvrdila šest od početnih devet konstrukata i prema njima definirala faktore s pripadajućim česticama:

- Obiteljska komunikacija i rješavanje problema (čestice: 3, 11, 12, 13, 16, 17, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 51, 52, 58, 60, 64, 65),
- Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa (18, 27, 40, 41, 49, 50, 55, 61),
- Zadržavanje pozitivne perspektive (21, 29, 30, 43, 47, 63),
- Obiteljska povezanost (5, 42, 48, 57, 59, 62),
- Duhovnost obitelji (19, 46, 54, 56) i
- Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama (8, 9, 10).

Navedene su se dimenzije ispitivale u provedenom istraživanju Skalom za procjenu obiteljske otpornosti (Prilog 4 i Prilog 5) koja je modificirana prema FRAS instrumentu (Sixbey, 2005), prevedena je na hrvatski jezik te se sastoji se od 66 tvrdnji i jednog pitanja otvorenog tipa. Procjena čestica vrši se na skali od 1 do 4, pri čemu procjena 1 znači „uopće se ne slažem“, 2 - „ne slažem se“, 3 – „slažem se“ i 4 „potpuno se slažem“. Četiri čestice su negativno orijentirane i sve se nalaze unutar petog faktora Obiteljska povezanost.

Skala za procjenu obiteljske otpornosti osnovni je dio upitnika, koji je prilagođen ovisno o tome jesu li ga ispunjavali djeca (Prilog 4) ili roditelji (Prilog 5). Upitnik za roditelje dolazi u dvije verzije - A verzija za jednog roditelja i B verzija za drugog. Verzije se razlikuju po tome što A verzija (Prilog 5) uz osnovni upitnik, sadrži i dodatni upitnik o sociodemografskim podacima obitelji.

3.2.2. Upitnik o sociodemografskim prilikama

Upitnik o sociodemografskim prilikama dodatan je upitnik koji je priložen A verziji upitnika za roditelje, a sadržavao je set pitanja kojima su prikupljeni opći podaci o obitelji. Pitanja su se odnosila na opis kućanstva i osoba u kućanstvu, općine/kvarta iz koje obitelj dolazi, podatke o majci i ocu – njihov formalni bračni status, obrazovanje, radni status, stambeni status, o razini mjesečnih prihoda te koliko oni zadovoljavaju potrebe kućanstva. Bilo je važno da oba roditelja popune upitnike, no samo je jedan roditelj iz obitelji ispunjavao upitnik o sociodemografskim prilikama obitelji.

Pitanja o općim podacima obitelji nalazila su se i na početku upitnika za djecu (Prilog 4), a odnosila su se na njihovu dob i spol, razred koji pohađaju i pohađaju li prvi puta prvi razred. Kako je istraživanje bilo usmjereno na koncept obiteljske otpornosti, mladi su na početku upitnika upitani tko čini njihovu obitelj.

3.3. Način prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni u sklopu projekta "Istraživanje obiteljske otpornosti" kojemu je nositelj Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Prije početka istraživanja tražena je suglasnost za provođenje istraživanja i za sudjelovanje u istraživanju od nadležnog ministarstva (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta), Etičkog povjerenstva Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta te od srednjih škola. Sudionici su svoje dobrovoljno sudjelovanje potvrdili pisanom suglasnošću te su u svakom trenutku imali pravo odustati od sudjelovanja. Anonimnost sudionika osiguran je šiframa koje su roditelji i djeca pisali na svoje upitnike te pomoću kojih su upitnici kasnije bili uparivani pri upisu podataka u program.

Podaci su bili prikupljeni od strane istraživačica (projektnog tima) tijekom studenog 2015. godine, tehnikom papir – olovka, a ispunjavanje je trajalo oko 20 minuta. Podaci su se izravno prikupljali od učenika (obuhvaćeni su svi prvi razredi) ispunjavanjem verzije upitnika za učenike (Prilog 4), dok su verzije za roditelje (Prilog 5) učenici dobili u kuvertama i prosljedili ih svojim roditeljima. Nakon što su roditelji (ili barem jedan roditelj) ispunili upitnike, učenici su zatvorene kuverte donosili stručnim suradnicama u školi, a one su ih prosljedile članicama projektnog tima. Slijedio je unos podataka pri čemu su upitnici roditelja i djece uparivani putem šifri.

3.4. Metode obrade podataka

Podaci su obrađivani SPSS statističkim programom (verzija 22). Deskriptivnom statistikom opisani su osnovni statistički parametri: aritmetička sredina, standardna devijacija, ukupni raspon rezultata roditelja na pojedinačnim dimenzijama obiteljske otpornosti i česticama koje definiraju pojedinačne dimenzije. Pri odabiru analize za testiranje razlika između subuzoraka, normalnost distribucije na pojedinim dimenzijama je provjeravana Kolmogorov – Smirnovim testom te vizualnom procjenom histograma.

Kako bi se provjerila hipoteza istraživanja, razlike su testirane T testom i analizom varijance u slučaju normalne distribucije rezultata, a Mann - Whitneyevim testom kada je distribucija rezultata značajno odstupala od normalne.

4. Rezultati istraživanja i rasprava

Cilj ovog rada je ispitati postojanje razlika u percepciji otpornosti između majki i očeva na narednih šest dimenzija: Obiteljska komunikacija i rješavanje problema, Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa, Zadržavanje pozitivne perspektive, Obiteljska povezanost, Duhovnost obitelji, Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama.

U nastavku će uvodno biti prikazani generalni pokazatelji obiteljske otpornosti za roditelje na svih šest dimenzija. Nakon toga će rezultati za majke i očeve, radi što jasnijeg i preglednijeg prikaza, biti predstavljeni po svakoj dimenziji pojedinačno. U pojedinačnom prikazu prvo su predstavljeni deskriptivni podaci popraćeni grafičkim prikazom, a nakon toga je ispitana statistička značajnost razlika između majki i očeva. Uz prikaz rezultata slijedi i njihova interpretacija.

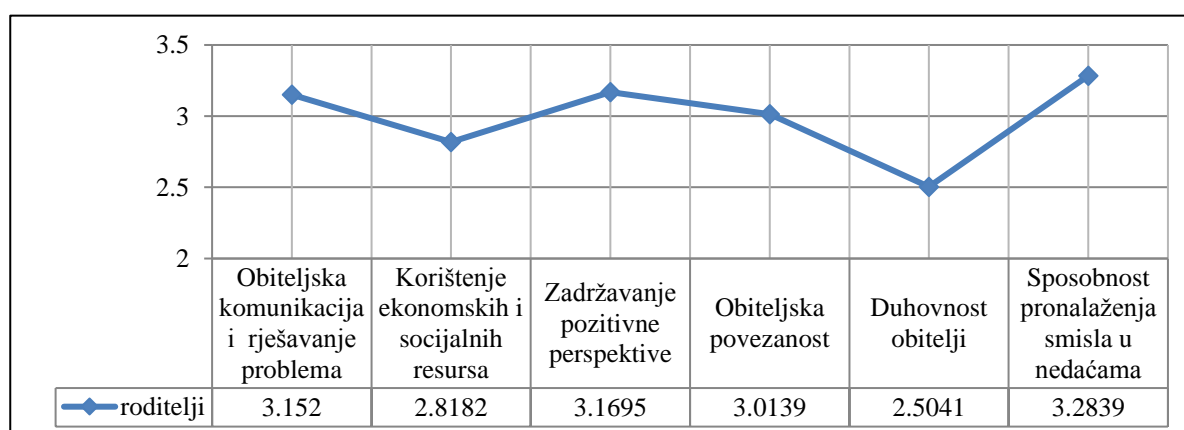
4.1. Osnovni pokazatelji obiteljske otpornosti

U Tablici 1 prikazani su generalni deskriptivni pokazatelji za roditelje na svih šest dimenzija, a kroz grafički prikaz moguće je pratiti rezultate predstavljene kroz prosječne vrijednosti dobivene na dimenzijama (Graf 1).

Tablica 1.: Prikaz osnovnih statističkih pokazatelja za roditelje na svih 6 dimenzija

Dimenzija	N	Raspon rezultata	AS	sd
Obiteljska komunikacija i rješavanje problema	167	2,46 - 4	3,15	0,32
Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa	176	1,88 - 4	2,82	0,40
Zadržavanje pozitivne perspektive	179	2,33 - 4	3,17	0,36
Obiteljska povezanost	180	2,17 – 3,83	3,01	0,33
Duhovnost obitelji	182	1 - 4	2,50	0,68
Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama	182	2 - 4	3,28	0,39

Graf 1.: Usporedba rezultata za roditelje na faktorima obiteljske otpornosti

Uspoređujući aritmetičke sredine na svim dimenzijama otpornosti (Tablica 1 i Graf 1) vidljivo je da su roditelji na svim dimenzijama davali relativno visoko procjene. Najviši prosječni rezultat roditelji iskazuju na dimenzijama *Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama* (AS=3,28), *Zadržavanje pozitivne perspektive* (AS=3,17) te *Obiteljska komunikacija i rješavanje problema* (AS=3,15), to jest ove dimenzije više procjenjuju kao one koji njihovu obitelj čine otpornom. Nešto niže rezultate roditelji iskazuju na faktorima *Obiteljska povezanost* (AS=3,01), *Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa* (AS=2,82) te *Duhovnost obitelji* (AS=2,50).

Iz navedenih podataka možemo zaključiti da roditelji generalno pozitivno procjenjuju otpornost vlastite obitelji. Obitelj prepoznaju kao izvor podrške i zadovoljni su međusobnom komunikacijom, problem doživljavaju kao zajednički izazov u kojem svatko doprinosi

rješavanju, te procijenjuju da zauzimanje pozitivnog stava u nedaćama omogućuje obitelji da se usmjeri na uspješno djelovanje. Malo manje važnosti pridaju povezanosti članova unutar obitelji kao i povezanosti sa zajednicom te resurse u zajednici rjeđe vide kao izvor podrške. Također, procijenjuju da se njegovanje religijskih uvjerenja i rituala u najmanjoj mjeri odnosi na njihovu obitelj, odnosno doprinosi otpornosti njihove obitelji.

U nastavku rada, kroz pojedinačni prikaz rezultata na svakoj dimenziji, dan je uvid u to kako majke, a kako očevi procjenjuju obiteljsku otpornost. Nastavno na prikaz deskriptivnih pokazatelja, testirano je eventualno postojanje statistički značajnih razlika između majki i očeva.

4.2. Obiteljska komunikacija i rješavanje problema

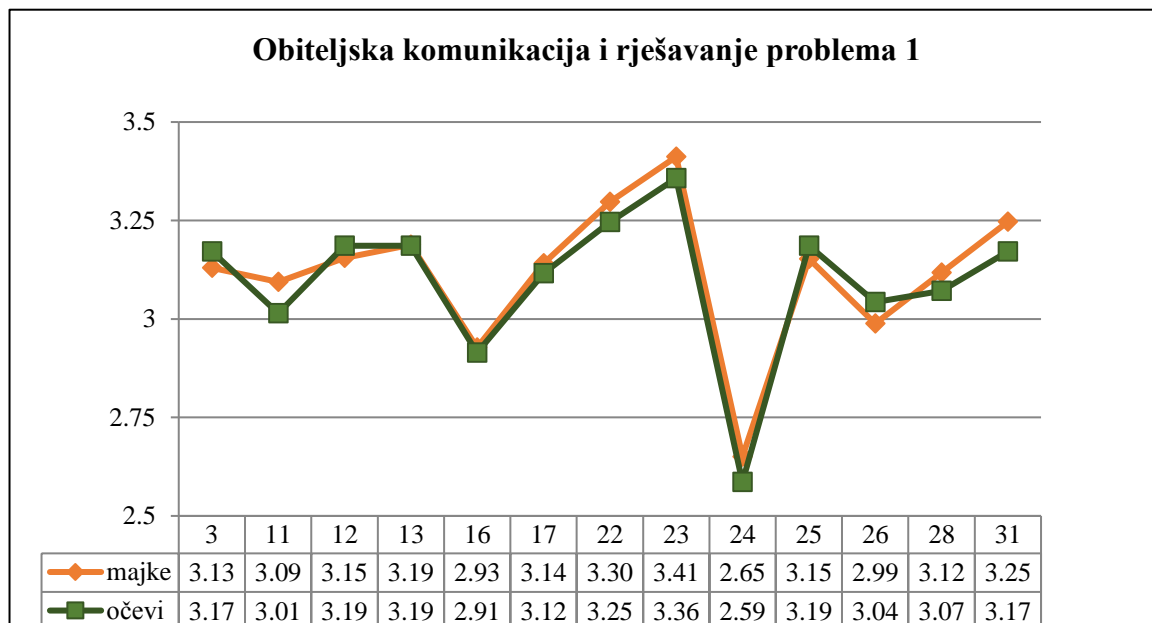
U ovom su potpoglavlju prikazani rezultati za majke i očeve na dimenziji *Obiteljska komunikacija i rješavanje problema*. Dimenzija ima ukupno 27 čestica prikazanih u Tablici 2., kojima se opisuju načini komuniciranja članova te rješavanja problema u obitelji. Radi preglednosti rezultata, prvo su grafičkim prikazom (Graf 2 i Graf 3) predstavljene prosječne vrijednosti za majke i očeve dobivene na česticama, a zatim su pobliže predstavljene i objašnjeni deskriptivni rezultati te testirane eventualne razlike.

Tablica 2.: Popis čestica na dimenziji Obiteljska komunikacija i rješavanje problema

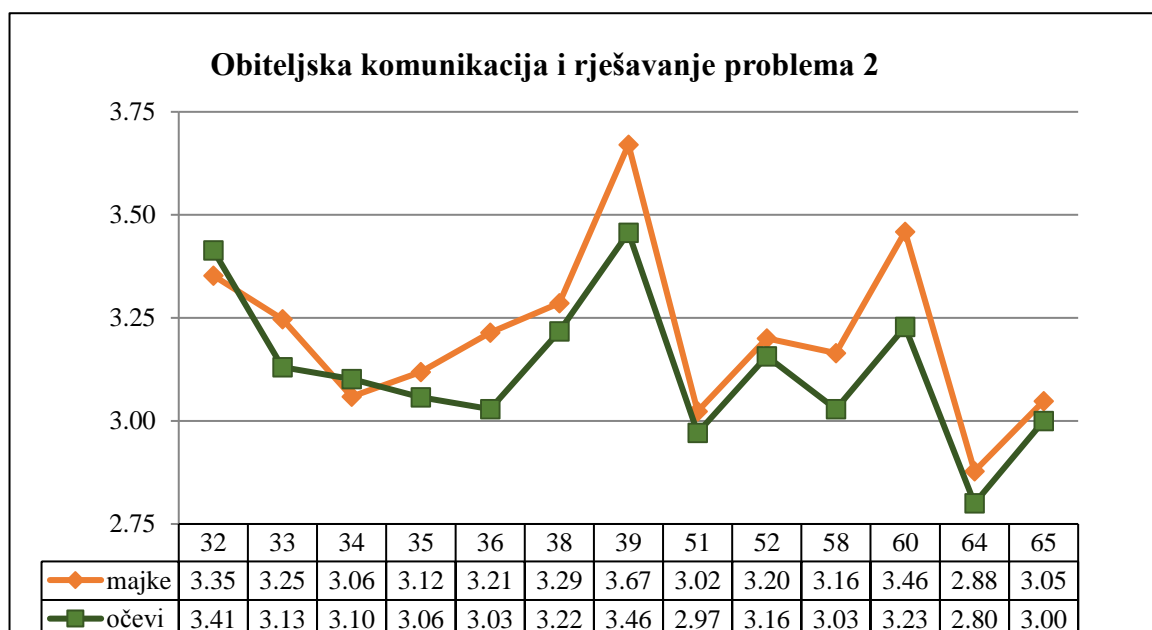
3	Naša obitelj je dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima.
11	Svi utječemo na donošenje važnih obiteljskih odluka.
12	U stanju smo prolaziti kroz bolne faze i postići međusobno razumijevanje.
13	Možemo se prilagoditi zahtjevima koji se postavljaju nama kao obitelji.
16	Otvoreni smo raditi stvari na nove načine u našoj obitelji.
17	Članovi obitelji se međusobno razumiju.
22	Možemo pitati za pojašnjenje ukoliko jedni druge ne razumijemo.
23	U našoj obitelji jedni s drugima možemo biti izravni i iskreni.
24	Kod kuće se svatko od nas može „ispuhati“, a da pritom ne uznemiri ostale.
25	Možemo postići kompromis kada se pojave problemi.
26	Možemo se nositi s različitim načinima na koje članovi obitelji prihvaćaju gubitak.
28	U našoj obitelji možemo propitivati što nam je netko, zapravo, htio reći.
31	Možemo razgovarati o načinu na koji komuniciramo u našoj obitelji.
32	Kroz teškoće možemo prolaziti kao obitelj.
33	Savjetujemo se međusobno o odlukama.
34	Probleme gledamo s pozitivne strane kako bismo ih riješili.
35	Razgovaramo o problemima i zadovoljni smo postignutim rješenjima.
36	Raspravljamo o obiteljskim stvarima (temama) sve dok ne nađemo rješenje.
38	Osjećamo se slobodni izraziti svoje mišljenje.
39	Osjećamo se dobro kada posvetimo vrijeme i energiju našoj obitelji.

51	Učimo iz grešaka članova obitelji.
52	Ono što kažemo drugim članovima obitelji, uistinu i mislimo.
58	Dijelimo odgovornost u obitelji.
60	Kažemo jedni drugima koliko nam je do njih stalo.
64	Iskušavamo nove načine rješavanja problema.
65	Razumijemo način komunikacije drugih članova obitelji.

Graf 2.: Usporedni prikaz središnjih rezultata majki i očeva na česticama dimenzije Obiteljska komunikacija i rješavanje problema (1. dio prikaza)

Graf 3.: Usporedni prikaz središnjih rezultata majki i očeva na česticama dimenzije Obiteljska komunikacija i rješavanje problema (2. dio prikaza)

Iz grafičkih prikaza (Graf 2 i Graf 3) vidljivo je da rezultati dobiveni na odgovorima majki prate rezultate očeva, no ipak majke različite čestice procjenjuju višim odnosno nižim od očeva. Oba roditelja najviše se slažu kako *se članovi obitelji međusobno razumiju* (čestica 17.) i *da se mogu prilagoditi zahtjevima koji im se postavljaju kao obitelji* (čestica 13.). Najniže odgovore daju na čestici *"Kod kuće se svatko od nas može "ispuhati", a da pritom ne uznemiri ostale"* (majke AS=2,65; očevi AS=2,59) te na čestici *"Iskušavamo nove načine rješavanja problema"* (majke AS=2,88; očevi AS=2,80); a najviše procjenjuju *kako u obitelji jedni s drugima mogu biti izravni i iskreni* (čestica 23; majke AS=3,41; očevi AS=3,36) te da *se osjećaju dobro kada posvete vrijeme i energiju obitelji* (čestica 39; majke AS=3,67; očevi AS=3,46). Velike razlike obzirom na aritmetičke sredine uočene su na idućim česticama u smjeru da navedene čestice majke procjenjuju višim vrijednostima: 33. *"Savjetujemo se međusobno o odlukama"* (majke AS=3,25; očevi AS=3,13), 36. *"Raspravljamo o obiteljskim stvarima (temama) sve dok ne nađemo rješenje"* (majke AS=3,21; očevi AS=3,03), 39. *"Osjećamo se dobro kada posvetimo vrijeme i energiju našoj obitelji"* (majke AS=3,67; očevi AS=3,46) i 60. *"Kažemo jedni drugima koliko nam je do njih stalo"* (majke AS=3,46; očevi AS=3,23). Vidljivo je da majke veće vrijednosti postižu na česticama vezanim uz otvorenu komunikaciju i iskazivanje osjećaja, dok očevi višim procjenjuju čestice usmjerene na vjerovanje u sposobnosti i snagu obitelji da na problem gleda s pozitivne strane te preživi nedaće. Tako očevi iskazuju više vrijednosti na česticama: 3. *"Naša obitelj je dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima"* (majke AS=3,13; očevi AS=3,17), 12. *"U stanju smo prolaziti kroz bolne faze i postići međusobno razumijevanje"* (majke AS=3,15; očevi AS=3,19), 26. *"Možemo se nositi s različitim načinima na koje članovi obitelji prihvaćaju gubitak"* (majke AS=2,99; očevi AS=3,04), 32. *"Kroz teškoće možemo prolaziti kao obitelj"* (majke AS=3,35; očevi AS=3,41), 34. *"Probleme gledamo s pozitivne strane kako bismo ih riješili"* (majke AS =3,06; očevi AS=3,10).

Tablica 3.: Deskriptivni podaci za majke i očeve nadimenziji Obiteljska komunikacija i rješavanje problema

Ispunjava	N	Totalni raspon	AS	Sd	Z
majka	77	2,46 – 4,00	3,1628	,31734	,149
otac	64	2,46 – 3,88	3,1154	,31478	

*Z – Kolmogorov-Smirnov test

U Tablici 3. prikazani su osnovni statistički pokazatelji zasebno za majke i očeve na ovoj dimenziji. Vidljivo je da se raspon rezultata dobivenih istraživanjem kreće od 2,46 do 4

u odgovorima majki i od 2,46 do 3,88 u odgovorima očeva na temelju čega se može zaključiti kako su majke općenito davale malo širi raspon odgovora te su također procjenjivale cjelokupnu dimenziju s većim vrijednostima (majke AS=3,16; očevi AS=3,12).

Prije nego li je testirana značajnost utvrđenih razlika na dimenziji i pojedinim česticama, normalnost distribucije ispitana je Kolmogorov – Smirnovim testom. Koeficijent značajnosti za ovu dimenziju ukazuje da distribucija rezultata statistički značajno odstupa od normalne ($KS(154)=0,149; p=0,000$). S obzirom na prirodu samog testa takav rezultat je i očekivan zbog čega je ujedno napravljena i vizualna inspekcija histogramskog prikaza. Iz grafičkog prikaza pomoću histograma (Prilog 1) vidljivo je da distribucija rezultata prati krivulju normalne distribucije i zadržava zvonast oblik. Temeljem tog pokazatelja odlučeno je da će se za testiranje razlika koristiti parametrijski testovi. Za testiranje razlika u vrijednostima odgovora majki i očeva na razini generalne dimenzije korištena je analiza varijance, a za testiranje razlika na razini čestica T test.

Tablica 4.: ANOVA na dimenziji Obiteljska komunikacija i rješavanje problema

Obiteljska komunikacija i rješavanje problema	Suma kvadrata	Stupanj slobode	Kvadrat aritmetičke sredine	F	Znač.
	,239	3	,080	,793	,499

U Tablici 4 prikazani su rezultati provedene analize varijance. Iako između majki i očeva postoji mala razlika u aritmetičkim sredinama (Tablica 3), rezultati ukazuju na to da utvrđena razlika nije statistički značajna na razini generalne dimenzije ($F(3)= 0,793; p>5\%$), to jest majke i očevi na sličan način percipiraju komunikacijske procese i rješavanje problema u svojoj obitelji. Obzirom da ne postoje razlike na razini dimenzije, u nastavku su T testom ispitane eventualne razlike na pojedinim česticama.

Tablica 5.: T test na dimenziji Obiteljska komunikacija i rješavanje problema

Čestica	N		AS		Sd		T - test	Stupanj slobode	Znač.
	M ¹	O	M	O	M	O			
3	85	70	3,13	3,17	,59	,54	-,458	153	,648
11	85	70	3,09	3,01	,59	,65	,802	153	,424
12	84	70	3,15	3,19	,53	,57	-,349	152	,727
13	85	70	3,19	3,19	,50	,39	,034	153	,973
16	83	70	2,93	2,91	,58	,50	,151	151	,880
17	85	69	3,14	3,12	,64	,63	,245	152	,807
22	84	69	3,30	3,25	,58	,53	,569	151	,570
23	85	70	3,41	3,36	,58	,59	,577	153	,565
24	83	70	2,65	2,59	,76	,75	,530	151	,597
25	85	70	3,15	3,19	,52	,49	-,399	153	,690
26	83	70	2,99	3,04	,48	,46	-,715	151	,476
28	85	70	3,12	3,07	,54	,49	,550	153	,583
31	85	70	3,25	3,17	,46	,42	1,063	153	,290
32	85	70	3,35	3,41	,53	,52	-,722	153	,471
33	85	69	3,25	3,13	,55	,59	1,259	152	,210
34	85	69	3,06	3,10	,66	,57	-,422	152	,673
35	84	70	3,12	3,06	,57	,56	,677	152	,500
36	84	70	3,21	3,03	,58	,59	1,960	152	,052
38	84	69	3,29	3,22	,57	,57	,739	151	,461
39	85	70	3,67	3,46	,47	,50	2,705	153	,008
51	85	70	3,02	2,97	,51	,51	,632	153	,528
52	85	70	3,30	3,16	,57	,47	,502	153	,617
58	85	69	3,16	3,03	,55	,57	1,496	152	,137
60	85	70	3,46	3,23	,57	,57	2,509	153	,013
64	82	70	2,88	2,80	,46	,55	,953	150	,342
65	83	70	3,05	3,00	,52	,42	,628	151	,531
66	85	70	3,14	3,24	,56	,58	-1,111	153	,268

¹ M=majke, O=očevi

Provedbom T testa (Tablica 5) utvrđena je statistički značajna razlika između majki i očeva nasljednim česticama unutar ove dimenzije: 36.čestici *"Raspravljamo o obiteljskim stvarima (temama) sve dok ne nađemo rješenje"* (T(152)=1,960; $p>0,05$), 39.čestici *"Osjećamo se dobro kada posvetimo vrijeme i energiju našoj obitelji"* (T(153)=2,705; $p>0,05$) i 60. čestici *"Kažemo jedni drugima koliko nam je do njih stalo"* (T(153)=2,509; $p>0,05$); a usporedba aritmetičkih sredina ukazuje na to da majke procijenjuju sve tri čestice višima. Majke češće od očeva smatraju da se u obitelji otvoreno raspravlja dok se ne nađe rješenje (majke AS=3,21; očevi AS=3,03), češće navode da se dobro osjećaju kad posvete vrijeme obitelji (majke AS=3,67; očevi AS=3,46) te da se u obitelji otvoreno izražava koliko je jednima stalo do drugih (majke AS=3,46; očevi AS= 3,23). Dobiveni rezultati sukladni su prijašnjim istraživanjima koja naglašavaju veću sklonost majki otvorenom izražavanju emocija, diskusijama, ponovnom razmišljanju te raspravljanju o problemu (Tamres, Janicki i Helgeson, 2002, Garnefski i sur., 2004). Navedene razlike dijelom se mogu objasniti ranim neurološkim razlikama u strukturi mozga koje reflektiraju naglašeniji emocionalni i verbalni faktor kod žena (Jantz i Gurian, 2013, Ingahalikara i sur., 2013), ali i socijalizacijskim utjecajem te ponašanjem u skladu s rodnom ulogom. Majke su, bez obzira na oblik obitelji, još uvijek najodgovornije za brigu i skrb djece, provode više vremena s njima (Craig, 2006) te imaju tendenciju biti emocionalno povezanije s obitelji nego očevi (Kessler i McLeod, 1984, Turner i sur., 1995, prema Pilar i Matud, 2004).

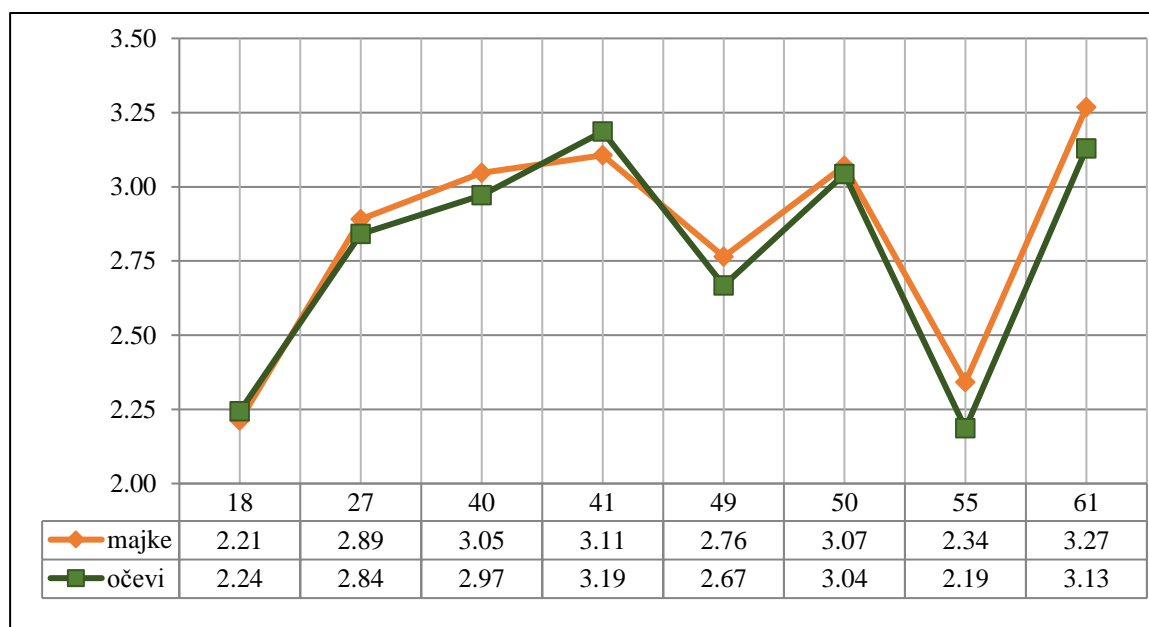
4.3. Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa

U ovom su potpoglavlju prikazani rezultati za majke i očeve na dimenziji *Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa*. Dimenzija ima ukupno 8 čestica prikazanih u Tablici 6., kojima se opisuje u kojoj mjeri se obitelj osjeća uvaženo, sigurno i podržano u svojoj zajednici. Radi preglednosti prikaza prvo su grafičkim prikazom (Graf 4) predstavljene prosječne vrijednosti postignute na česticama ove dimenzije, a zatim je dan detaljniji prikaz deskriptivnih podataka te rezultati testiranja eventualnih razlika.

Tablica 6.: Popis čestica na dimenziji Obiteljska komunikacija i rješavanje problema

18	Tražimo pomoć i podršku od susjeda.
27	Možemo se osloniti na ljude u našoj zajednici.
40	Mislimo da su ljudi iz naše zajednice spremni pomoći u hitnim/kriznim situacijama.
41	Osjećamo se sigurno živjeti u našoj zajednici
49	Znamo da postoji pomoć u zajednici u slučaju nevolje.
50	Znamo da smo važni našim prijateljima
55	Od susjeda dobivamo poklone i druge znakove pažnje.
61	Smatramo da je naša zajednica dobro okruženje za odgoj djece.

Graf 4.: Usporedni prikaz središnjih rezultata majki i očeva na česticama dimenzije Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa

Iz grafičkog prikaza (Graf 4) vidljivo je da i majke i očevi najniže procjenjuju česticu 18. "Tražimo pomoć i podršku od susjeda" i česticu 55. "Od susjeda dobivamo poklone i druge znakove pažnje". Oba roditelja manje iskazuju kako znanju gdje potražiti pomoć u

slučaju nevolje (čestica 49.), no vjeruju da bi ljudi u zajednici bili spremni pomoći ako se nešto dogodi (čestica 41.). Očevi se osjećaju sigurnije živjeti u svojoj zajednici od majki (čestica 41., majke AS=3.11, očevi AS=3.19), dok majke više od očeva smatraju kako je zajednica u kojoj žive dobro okruženje za odgoj njihove djece (čestica 61., majke AS=3.27, očevi AS=3.13).

Tablica 7.: Deskriptivni podaci za majke i očeve na dimenziji Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa

Ispunjava	N	Totalni raspon	AS	sd	Z
Majka	80	1,88 – 4,00	2,8484	,41180	,122
Otac	68	2,13 – 3,63	2,7904	,33138	

*Z – Kolmogorov-Smirnov test

U Tablici 7., iz prikaza deskriptivnih vrijednosti za majke i očeve vidimo da je raspon odgovora majki na ovoj dimenziji puno širi (1,88 - 4) nego kod očeva (2,13 - 3,36). Osim što su odgovarale u širem rasponu, također su s višim vrijednostima procijenjivale navedene čestice što je vidljivo usporedbom aritmetičkih sredina na spomenutoj dimenziji (majke AS=2,85; očevi AS=2,79).

Prije testiranja značajnosti ovih razlika, provjerena je normalnost distribucije. Iako je proveden Kolmogorov – Smirnov test ukazao na nenormalnost distribucije rezultata na ovoj dimenziji (KS(154)=,122; $p < 1\%$), vizualnom procjenom histograma (Prilog 2) može se zaključiti kako distribucija rezultata prati normalnu krivulju zbog čegasu za testiranje značajnosti u nastavku korišteni parametrijski testovi.

Tablica 8.: ANOVA na dimenziji Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa

Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa	Suma kvadrata	Stupanj slobode	Kvadrat aritmetičke sredine	F	Znač.
	,611	3	,204	1,317	,270

Analizom varijance (Tablica 8) testirane su razlike između majki i očeva na razini faktora. Iako su majke (AS=2,85) na faktoru *Korištenje socijalnih i ekonomskih resursa* davale malo više, no približno slične odgovore kao očevi (AS=2,80) (Tablica 7), provedena analiza varijance ukazuje na to da između majki i očeva ne postoji statistički značajna razlika

na razini faktora ($F(3)=1,317$; $p>5\%$). Statistički značajne razlike nisu utvrđene na razini faktora, a u nastavku slijedi ispitivanje razlika na razini čestica primjenom T testa (Tablica 9).

Tablica 9.: T test na dimenziji Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa

Čestica	N		AS		Sd		T – test	Stupanj slobode	Znač.
	M ²	O	M	O	M	O			
18	85	70	2,21	2,24	,83	,81	-,235	153	,815
27	82	69	2,89	2,84	,63	,61	,490	149	,625
40	85	69	3,05	2,97	,67	,51	,775	152	,440
41	85	70	3,11	3,19	,66	,57	-,799	153	,426
49	85	69	2,76	2,67	,61	,59	1,009	152	,314
50	85	70	3,07	3,04	,46	,32	,445	153	,657
55	85	70	2,34	2,19	,88	,77	1,159	153	,248
61	82	70	3,27	3,13	,57	,59	1,488	150	,139

Provedbom T testa (Tablica 9), također nije utvrđena statistički značajna razlika niti na jednoj čestici unutar faktora *Korištenje socijalnih i ekonomskih resursa* ($p>5\%$), stoga rezultati za čestice na ovom faktoru nisu detaljnije opisivani. Iz navedenog možemo zaključiti kako majke i očevi slično procijenjuju resurse svoje zajednice i podršku koju im ona pruža što je u skladu s istraživanjima koja potvrđuju da ne postoji razlika između majki i očeva u generalnoj percepciji socijalne podrške (Vaux i Stewart, 1982, Stokes i Wilson, 1984, prema Vaux 1985). Iako neke prijašnje studije navode da su majke otvorenije prema vanjskim izvorima podrške i povezivanju sa zajednicom od očeva (Crowley i Taylor, 1994, Rodriguea i sura., 1997), a očevi najčešće oslonac i podršku traže unutar obiteljskog kruga (Summers i sur., 2004, Baxter i Smart, 2011), značajnost navedenih razlika u ovom istraživanju nije potvrđena.

² M=majke, O=očevi

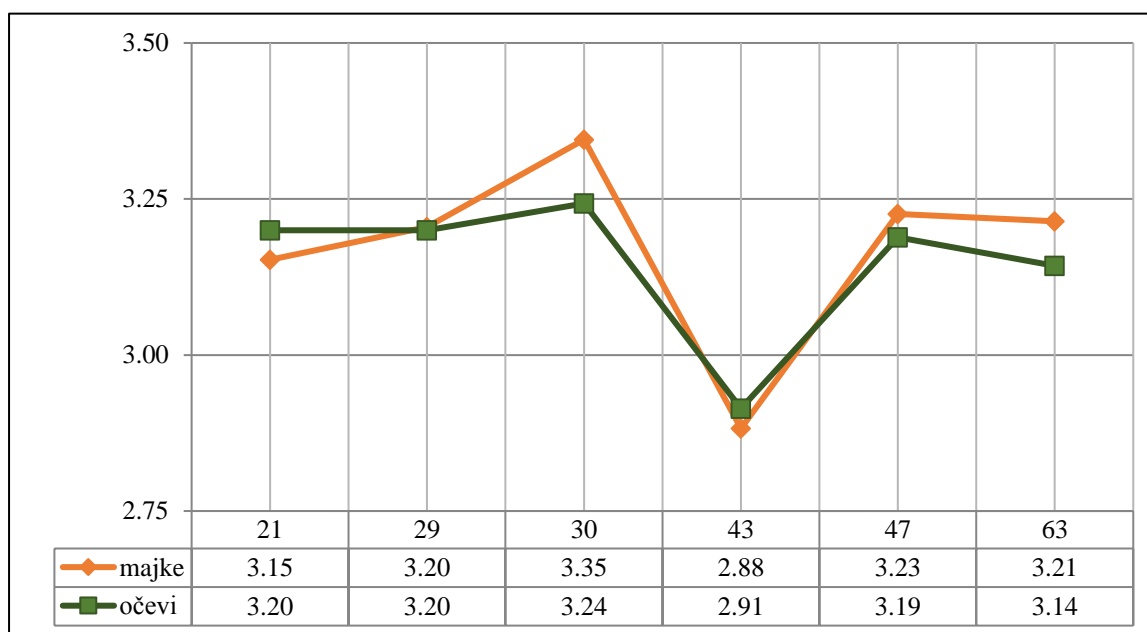
4.4. Zadržavanje pozitivne perspektive

Dimenzija *Zadržavanje pozitivne perspektive* ukupno ima 6 čestica prikazanih u Tablici 10., koje opisuju vjeru obitelji u njihove snage i sposobnosti rješavanja problema na koje naiđu. U Grafu 5. prikazane su prosječne vrijednosti dobivene na tim česticama, a naredno su detaljnije predstavljene i pojašnjeni osnovni statistički pokazatelji te rezultati testiranja eventualnih razlika.

Tablica 10.: Popis čestica na dimenziji Zadržavanje pozitivne perspektive

21	Vjerujemo da se možemo nositi s našim problemima.
29	Možemo riješiti velike probleme.
30	Možemo preživjeti ako se pojavi još neki problem.
43	Osjećamo se snažnima u suočavanju s velikim problemima.
47	Imamo snage za rješavanje naših problema.
63	I u najtežim trenucima imamo vjere da će sve.

Graf 5.: Usporedni prikaz središnjih rezultata majki i očeva na česticama dimenzije Zadržavanje pozitivne perspektive

Kroz grafički prikaz aritmetičkih sredina na pojedinim česticama (Graf 5), vidljivo je da oba roditelja visoko procjenjuju čestice na ovoj dimenziji. I majke i očevi slično procjenjuju kako *možu riješiti velike probleme* (čestica 29.), no s druge strane najniže procjenjuju česticu *da se osjećaju se snažnima u suočavanju s velikim problemima* (čestica 43.). Majke više od očeva smatraju *da obitelj može preživjeti ako se pojavi još neki problem*

(čestica 30., majke AS=3,35; očevi AS=3,24) te *zadržavaju vjeru da će sve biti u redu* (čestica 63., majke AS=3,21; očevi AS=3,14).

Tablica 11.: Deskriptivni podaci za majke i očeve na dimenziji Zadržavanje pozitivne perspektive

Ispunjava	N	Totalni raspon	AS	sd	Z
Majka	81	2,33 – 4,00	3,1749	,39520	,253
Otac	69	2,50 – 3,83	3,1498	,31330	

*Z – Kolmogorov-Smirnov test

Iz prikaza deskriptivnih podataka (Tablica 11) vidljivo je da je raspon odgovara koje su davale majke veći (2,33 – 4) od onih koje su davali očevi (2,50 – 3,83), dok su aritmetičke sredine približno jednake iz čega možemo zaključiti da majke (AS=3,17) i očevi (AS=3,15) vrlo slično i visoko procjenjuju način na koji njihova obitelj zadržava pozitivnu perspektivu pri nailaženju na problem. Značajnost razlika ispitana je u nastavku.

Iako je provedba Kolmogorov – Smirnovog testa ukazala na distribuciju rezultata koja statistički značajno odstupa od normalne (KS(154)=0,253; $p < 1\%$), u obzir je uzet zvonasti oblik histograma (Prilog 3) koji upućuje na to da distribucija prati krivulju normalne distribucije. Zbog navedenog, u nastavku je potencijalna značajnost razlika između majki i očeva testirana parametrijskim metodama – analizom varijance ispitana je razlika na razini generalnog faktora te T testom na razini čestica unutar faktora.

Tablica 12.: ANOVA na dimenziji Zadržavanje pozitivne perspektive

Zadržavanje pozitivne perspektive	Suma kvadrata	Stupanj slobode	Kvadrat aritmetičke sredine	F	Znač.
	,088	3	,029	,220	,883

Provedena analiza varijance (Tablica 12) ukazuje na to kako ne postoji statistički značajna razlika između majki i očeva na razini generalne dimenzije ($F(3)=,220$; $p > 5\%$) te provedbom T testa (Tablica 13) također nije utvrđena statistički značajna razlika između majki i očeva na razini čestica ($p > 5\%$).

Tablica 13.: T test na dimenziji Zadržavanje pozitivne perspektive

Čestica	N		AS		Sd		T - test	Stupanj slobode	Znač.
	M ³	O	M	O	M	O			
21	85	70	3,15	3,20	,50	,44	-,617	153	,538
29	83	70	3,20	3,20	,60	,47	,055	151	,957
30	84	70	3,35	3,24	,50	,43	1,359	152	,176
43	85	70	2,88	2,91	,59	,56	-,345	153	,731
47	84	69	3,23	3,19	,47	,46	,496	151	,621
63	84	70	3,21	3,14	,49	,43	,964	152	,337

Iz navedenog možemo zaključiti kako majke i očevi slično te vrlo visoko procijenjuju način na koji njihova obitelj zadržava pozitivnu perspektivu – snažno vjeruju da se mogu nositi s problemima i riješiti ih te za to imaju snage i vjere. Ranija istraživanja također potvrđuju da su obitelji u situacijama bespomoćnosti uspjele identificirati svoje snage i resurse te zadržati optimističan pogled na život (Rodrigue, 1997; Beavers i Hampton, 2003, Seligman, 1990, prema Walsh, 2012). U istraživanju Rodriguea i suradnika (1997) majke upravo zadržavanje pozitivne perspektive ističu kao jednu od tri značajne i najčešće korištene strategije nošenja sa stresnom situacijom.

³M=majke, O=očevi

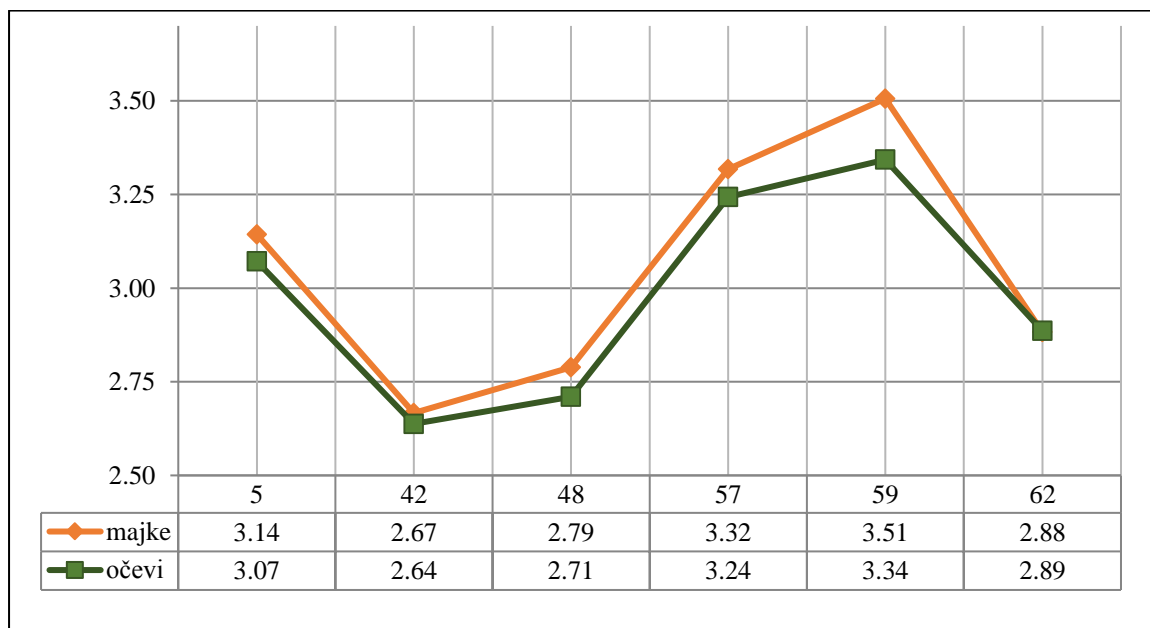
4.5. Obiteljska povezanost

Obiteljska povezanost dimenzija je sa 6 čestica prikazanih u Tablici 14., kojima se opisuje povezanost članova unutar obitelji te povezanost obitelji sa zajednicom. Radi preglednijeg prikaza, isprva su grafički (Graf 6) prikazane prosječne vrijednosti postignute na pojedinim česticama te su nakon tog predstavljani i opisani deskriptivni pokazatelji te su prikazani rezultati provedenih testova za utvrđivanje eventualnih razlika.

Tablica 14.: Popis čestica na dimenziji obiteljska povezanost

5	Naši prijatelji cijene nas i ono što jesmo.
42	Drugi članovi obitelji uzimaju nas „zdravo za gotovo“.
48	Držimo osjećaje za sebe.
57	Rijetko slušamo članove obitelji kada pričaju o svojim brigama i problemima.
59	Pokazujemo naklonost i ljubav drugim članovima obitelji.
62	Smatramo da ne treba imati previše posla s ljudima iz susjedstva.

Graf 6.: Usporedni prikaz središnjih rezultata majki i očeva na česticama dimenzije Obiteljska povezanost

Obzirom na aritmetičke sredine na pojedinim česticama (Graf 6), oba roditelja procijenjuju pokazivanje naklonosti i ljubavi drugim članovima obitelji (čestica 59.) najviše prisutnim u svojoj obitelji, a najmanje procijenjuju da članovi obitelji uzimaju jedni druge zdravo za gotovo (čestica 42). Majke skoro sve čestice procjenjuju višima, a najveća razlika u procjeni roditelja vidljiva je na čestici 59. "Pokazujemo naklonost i ljubav drugim članovima

obitelji" (majke AS=3.51, očevi AS=3.34) te čestici 57. "Rijetko slušamo članove obitelji kada pričaju o svojim brigama i problemima" (majke AS=3.32, očevi AS=3.24) koje majke procijenjuju višima.

Tablica 15.: Deskriptivni podaci za majke i očeve na dimenziji Obiteljska povezanost

Ispunjava	N	Totalni raspon	AS	sd	Z
Majka	83	2,33 – 3,83	3,0522	,34524	,139
Otac	68	2,17 – 3,83	2,9706	,32698	

*Z – Kolmogorov-Smirnov test

Iz prikaza osnovnih statističkih pokazatelja (Tablica15) vidljivo je da su očevi (2,17 - 3,83) davali širi raspon odgovora od majki (2,33 - 3,83) te je ovojedini faktor na kojem su očevi odgovarali u širem rasponu od majki. Majke (AS=3,05) iskazuju viši stupanj slaganja od očeva (AS=2,97). Značajnost razlika ispitana je u nastavku.

Prije testiranja statističke značajnosti razlika u aritmetičkim sredinama majki i očeva, proveden je Kolmogorov – Smirnov test. Rezultati testa upućuju na nenormalnu raspodjelu vrijednosti ($KS(154)=0,139$; $p<1\%$), no zbog izgleda histograma (Prilog 4) koji prati krivulju normalne distribucije, u nastavku je primjenjena parametrijska obrada. Analizom varijance testirane su razlike na razini faktora, a T testom na razini čestica.

Tablica 16.: ANOVA na dimenziji Obiteljska povezanost

Obiteljska povezanost	Suma kvadrata	Stupanj slobode	Kvadrat aritmetičke sredine	F	Znač.
	,378	3	,126	1,122	,342

Provedena analiza varijance (Tablica 16) ukazuje na to da ne postoji statistički značajna razlika u percepciji obiteljske povezanosti između majki i očeva na generalnoj razini dimenzije ($F(3)=1,122$; $p>5\%$), tj. majke i očevi imaju sličnu percepciju obiteljske povezanosti. Kako bi se provjerila razlika na razini pojedinačnih čestica ovog faktora proveden je T test.

Tablica 17.: T test na dimenziji Obiteljska povezanost

Čestica	N		AS		sd		T - test	Stupanj slobode	Znač.
	M ⁴	O	M	O	M	O			
5	84	70	3,14	3,07	,56	,52	,812	152	,418
42	84	69	2,67	2,64	,75	,66	,250	151	,803
48	85	69	2,79	2,71	,66	,52	,806	152	,422
57	85	70	3,32	3,24	,64	,62	,732	153	,465
59	85	70	3,51	3,34	,53	,51	1,951	153	,053
62	85	70	2,88	2,89	,76	,69	-,028	153	,977

Rezultati T testa (Tablica 17) ukazuju na to da na većini čestica ne postoji statistički značajna razlika između majki i očeva ($p > 5\%$) osim na 59. čestici *"Pokazujemo naklonost i ljubav drugim članovima obitelji"* gdje je značajnost granična ($p = ,053$). Na toj čestici majke (AS=3,51) procjenjuju iskazivanje naklonosti i osjećaja ljubavi unutar obitelji većom nego očevi (AS=3,34) uspoređujemo li aritmetičke sredine. Generalno gledajući majke i očevi povezanost svoje obitelji procjenjuju zadovoljavajućom. Uvidom u čestice vidljivo je da su roditelji usmjereni prema članovima obitelji i bliskim prijateljima što ukazuje na važnost održavanja bliskih veza, dok ne tako niski rezultati na čestici *"Smatramo da ne trebamo imati previše posla s ljudima iz susjedstva"* reflektiraju njihovu rezerviranost. Statistička značajnost veće procjene majki na čestici *"Pokazujemo naklonost i ljubav prema drugim članovima obitelji"* može se objasniti rezultatima prijašnjih istraživanja – iako roditelji dijele istu razinu privrženosti i sličan osjećaj identifikacije s članovima obitelji (Delvecchio i sur., 2016), majke su sklonije priznati otvoreno svoje emocije (Fivush i Buckner, 2000, Nolen-Hoeksema, 1987, prema Garnefski i sur., 2004), pokazuju više empatije te su asertivnije od očeva (Pohl, Bender i Lachmann, 2005, prema Stephens, 2009). Upravo zbog veće emocionalne povezanosti (Kessler i McLeod, 1984, Turner i sur., 1995, prema Pilar i Matud, 2004) u prijašnjim su istraživanjima majke procjenjivale svoju obitelj kohezivnijom nego očevi (Crowley i Taylor, 1994, Rodrigue i sur., 1997).

⁴ M=majke, O=očevi

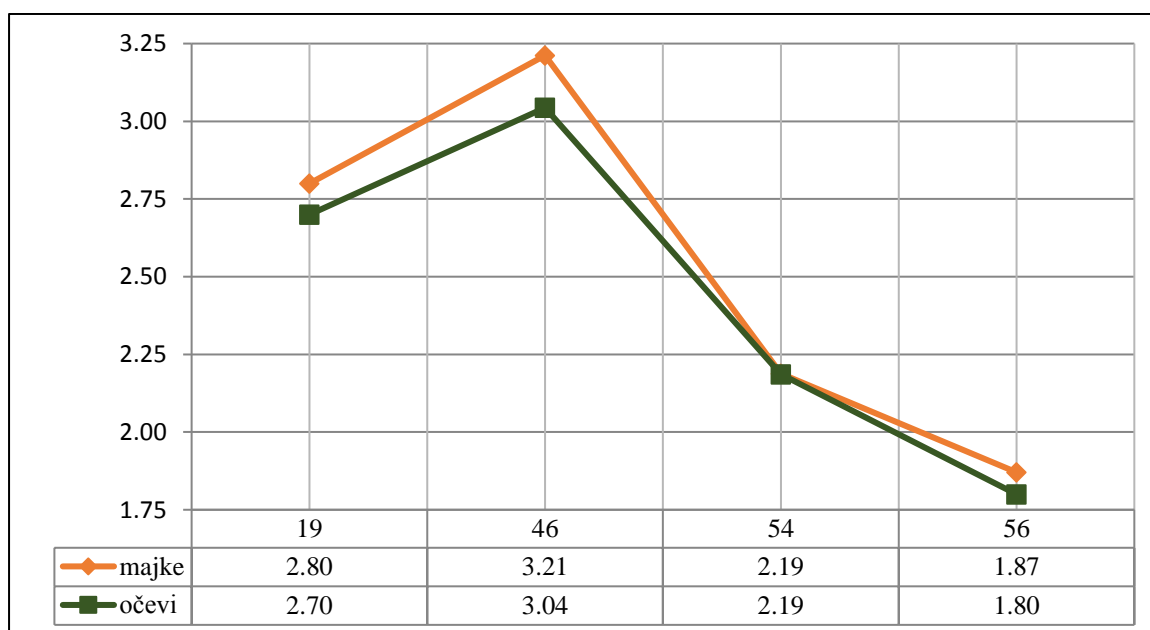
4.6. Obiteljska duhovnost

Dimenzija *Obiteljska duhovnost* sastoji se od 4 čestice prikazanih u Tablici 18. koje obuhvaćaju vjerovanja obitelji te korištenje usluga i aktivnosti religijskih zajednica u svom okruženju. Radi preglednosti prikaza, isprva su grafički (Graf 7) prikazane prosječne vrijednosti postignute na pojedinim česticama, a deskriptivni podaci su prikazani i pojašnjeni u nastavku. Nakon toga predstavljeni su rezultati testiranja eventualnih razlika.

Tablica 18.: Popis čestica na dimenziji Obiteljska duhovnost

19	Odlazimo na vjerske obrede u crkvu/džamiju/sinagogu ili neku drugu zajednicu.
46	Vjerujemo u Svevišnjeg.
54	Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira crkva/džamija/sinagoga ili neku druga zajednica.
56	Savjete tražimo od pripadnika/ službenika religijske zajednice.

Graf 7.: Usporedni prikaz središnjih rezultata majki i očeva na česticama dimenzije Obiteljska duhovnost

Grafički prikaz aritmetičkih sredina na česticama (Graf 7) ukazuje na to da majke procjenjuju sve čestice višima nego očevi. Čestica 56. "Savjete tražimo od pripadnika/službenika religijske zajednice" najniže je procijenjena od strane majki i očeva. Usprkos nisko procijenjenim česticama fizičkog prisustva i sudjelovanja u obredima i

vjerskim aktivnostima, oba roditelja najviše procijenjuju kako *vjeruju u Svevišnjeg* s tim da majke su majke odgovarale s višim vrijednostima (čestica 46., majke AS=3.21, očevi AS=3.04).

Tablica 19.: Deskriptivni podaci za majke i očeve na faktoru Obiteljska duhovnost

Ispunjava	N	Totalni raspon	AS	sd	Z
majka	85	1 – 4	2,5176	,67787	,147
otac	69	1 – 3,75	2,4420	,66441	

*Z – Kolmogorov-Smirnov test

Iz prikaza osnovnih statističkih pokazatelja (Tablica19) vidljivo je da su majke (1-4) odgovarale uširem rasponu od očeva (1-3,75) te su odgovarale s višim vrijednostima (majke AS=2,52; očevi AS=2,44).

Prije provjere razlika na koje upućuju aritmetičke sredine, Kolmogorov – Smirnovim testom ispitana je normalnost distribucije. Iako rezultati ukazuju na nenormalnu raspodjelu (KS(154)=0,147; $p < 1\%$), grafičkim prikazom putem histograma (Prilog 5) vidljivo je da vrijednosti prate normalnu distribuciju, tj. poprimaju oblik Gaussove krivulje. Zbog navedenog je moguća značajnost razlika na dimenziji i između čestica ispitana parametrijskim testovima – analizom varijance i T testom.

Tablica 20.: ANOVA na dimenziji Obiteljska duhovnost

Duhovnost obitelji	Suma kvadrata	Stupanj slobode	Kvadrat aritmetičke sredine	F	Znač.
	1,374	3	,458	,981	,403

Analizom varijance (Tablica 20) nije utvrđena statistički značajna razlika između majki i očeva na razini dimenzije ($F(3)=0.981$; $p > 5\%$), tj. majke i očevi imaju sličnu percepciju obiteljske duhovnosti. Potencijalne razlike na razini čestica ispitane su T testom.

Tablica 21.: T test na dimenziji Obiteljska duhovnost

Čestica	N		AS		Sd		T - test	Stupanj slobode	Znač.
	M ⁵	O	M	O	M	O			
19	85	70	2,80	2,70	,95	,91	,666	153	,506
46	85	69	3,21	3,04	,76	,85	1,300	152	,196
54	85	70	2,19	2,19	,79	,82	,019	153	,985
56	85	70	1,87	1,80	,74	,69	,609	153	,543

Provedbom T testa (Tablica 21) također nije utvrđena statistički značajna razlika na pojedinim česticama unutar ovog faktora ($p > 5\%$). Iz navedenog možemo zaključiti kako majke i očevi imaju veoma sličnu percepciju obiteljske duhovnosti. Kroz izražavanje na ovim česticama ispitanici iskazuju kako vjeruju da postoji viša sila odnosno vjeruju u svevišnjega, dok u manjoj mjeri iskazuju kako prakticiraju vjeru odnosno sudjeluju u aktivnostima koje organizira vjerska zajednica, kao što im i nije običaj tražiti savjete od pripadnika religijske zajednice. U istraživanju Summers i suradnika (2004), očevi ističu korisnim primanje pomoći od strane religijskih zajednica i vođa, no većina ih kao oslonac i podršku ističu obitelj. Prema izvješću Državnog zavoda za statistiku (2011), većina hrvatskog stanovništva na području Zagrebačke županije (93% katolika) i grada Zagreba (83% katolika) pretežito je katoličke vjeroispovijesti. Podaci da malo njih koristi vjerske usluge koje organizira vjerska zajednica (traženje savjeta, sudjelovanje u aktivnostima), ne moraju biti reprezentativan podatak za stvarnu razinu duhovnosti ispitanika jer se duhovna dimenzija sastoji ne samo od ponašajnog već i od kognitivnog dijela (Walsh i Pryce, 2003, prema Abraham i sur., 2007; Walsh, 2012). Duhovna uvjerenja i /ili aktivnosti, izraženi unutar i/ili izvan određene religije, smatraju se ključnima za zdravo obiteljsko funkcioniranje (Walsh i Pryce, 2003, prema Abraham i sur., 2007; Walsh, 2012) te su temeljni izvor otpornosti (Angell i sur., 1998, prema Abraham i sur., 2007) što potvrđuje podatak da 77% obitelji u jednom istraživanju religiju i spiritualnost smatra važnim resursom za nošenje sa stresom i krizom (Greeff i Human, 2004, prema Abraham i sur., 2007). Istraživanje Garwick, Kohrman, Titus, Wolman i Blum (1999, prema Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014) pokazuje da su upravo duhovno-religiozna uvjerenja roditeljima djece s kroničnim bolestima i invaliditetom, pomogla otkriti smisao u teškim životnim situacijama.

⁵ M=majke, O=očevi

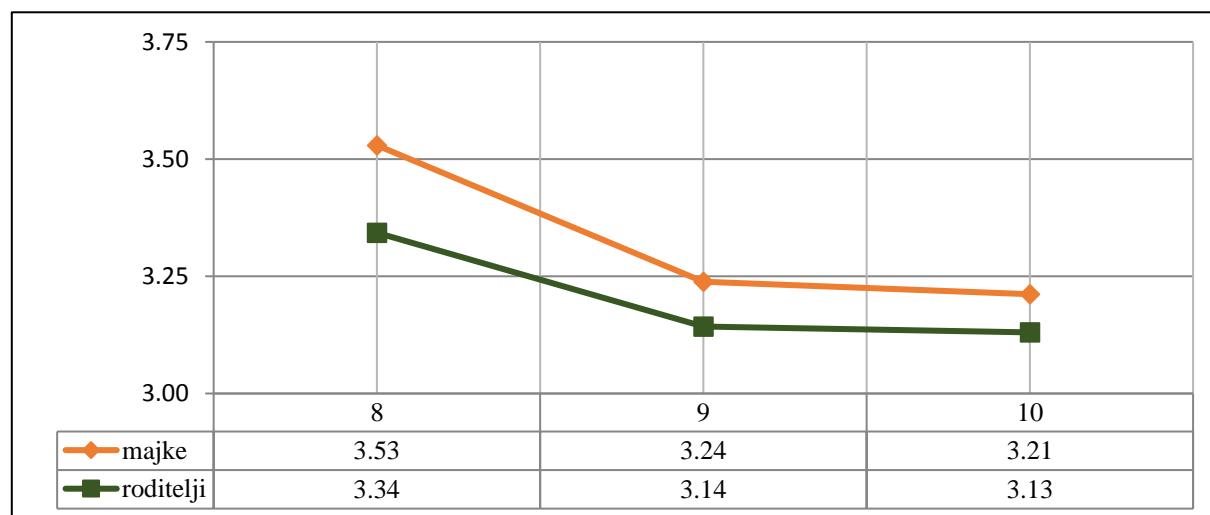
4.7. Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama

Dimenzija *Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama* sastoji se od 3 čestice prikazane u Tablici 22., koje opisuju kako se obitelj nosi s neočekivanim situacijama te kako u njima članovi utječu jedni na druge. Radi jasnijeg prikaza isprva su u Grafu 8 usporedno prikazane srednje vrijednosti za majke i očeve na pojedinim česticama, a nakon toga su prikazani i pojašnjeni deskriptivni podaci te predstavljeni rezultati testiranja eventualnih razlika.

Tablica 22.: Popis čestica na dimenziji Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama

8	Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji.
9	Prihvaćamo stresne situacije kao dio života.
10	Prihvaćamo da se problemi javljaju neočekivano.

Graf 8.: Usporedni prikaz središnjih rezultata majki i očeva na česticama dimenzije Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama

Iz grafičkog je prikaza (Graf 8) vidljivo kako obje ispitivane skupine procjenjuju najvišom česticu 8. "Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo djelom obitelji".

Tablica 23.: Deskriptivni podaci za majke i očeve na dimenziji Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama

Ispunjava	N	Totalni raspon	AS	SD	Z
majka	84	2 – 4	3,3214	,39218	,257
otac	69	2,33 – 4	3,2126	,36591	

*Z – Kolmogorov-Smirnov test

Uvidom u statističke pokazatelje (Tablica 23) vidimo da su majke (2-4) i na ovoj dimenziji davale malo širi raspon odgovora od očeva (2,33-4) te su također čestice procjenjivale s višim vrijednostima što je vidljivo iz aritmetičkih sredina (majke AS=3,32; očevi AS=3,21).

Vizualna inspekcija histograma (Prilog 6) ukazuje kako distribucija odgovora na ovoj dimenziji odstupa od normalne, a to potvrđuje i rezultat Kolmogorov – Smirnovog testa (KS(154)=0,257; $p < 1\%$). Stoga je odlučeno da će se eventualna značajnost razlika između majki i očeva ovoj dimenziji biti ispitana neparametrijskim Mann - Whitneyevim testom.

Tablica 24.: Mann-Whitney test za dimenziju Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama

Ispunjava	N	Srednji rang	Suma rangova	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Znač.
Majka	84	83,45	7010,00	2356,000	4771,000	-2,096	,036
Otac	69	69,14	4771,00				

Rezultati Mann-Whitneyevog testa (Tablica 24) ukazuju na to da postoji statistički značajna razlika između majki i očeva na dimenziji *Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama* ($U=2356,00$; $p < 5\%$). Usporedbom srednjih rangova može se zaključiti kako i očevi i majke teže višim rezultatima, no majke (83,45) imaju tendenciju davati više odgovore od očeva (69,14).

Uvidom u rezultate T testa (Tablica 25), statistički značajna razlika vidljiva je na čestici 8. "Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji" ($p=,043$; $p < 5\%$) u smjeru da majke na toj čestici daju više procjene slaganja (AS=3,53) od očeva (AS=3,34).

Tablica 25.: T test na dimenziji Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama

Čestica	N		AS		Sd		T - test	Stupanj slobode	Znač.
	M ⁶	O	M	O	M	O			
8	85	70	3,53	3,34	,61	,51	2,044	153	,043
9	84	70	3,24	3,14	,46	,49	1,248	152	,214
10	85	69	3,21	3,13	,49	,48	1,031	152	,304

Roditelji općenito na ovoj dimenziji, od navedenih šest, postižu najviši prosječni rezultat (AS=3,28) što je vidljivo iz tabličnog prikaza na 17. stranici (Tablica 1). I majke i očevi obitelj doživljavaju kao izvor podrške i zajednički pristupaju rješavanju problema. Dimenzija *Sposobnost rješavanja problema* jedina je na kojoj postoji statistički značajna razlika na generalnoj razini dimenzije, u smjeru da su majke spremnije racionalizirati kriznu situaciju, mobilizirati resurse i pronaći snage za nošenje s krizom nego očevi, a isto u potvrđuju Essex i suradnici (1999, prema Hastings, Kov Shoff, Brown i sur., 2005). Isto predstavlja zanimljiv podatak obzirom da sustavni pregledi literature ističu muškarce kao one koji se nakon kraćeg osvrta na situaciju lakše i brže usmjeravaju na aktivne, direktne mehanizme suočavanja i pronalaženje načina nošenja s problemom, nego žene koje češće iznova analiziraju situaciju te koriste mehanizme usmjerene na emocije (Schilling II i sur., 1985, Tamres, Janicki i Helgeson, 2002, Garnefski i suradnici, 2004, Pilar Matud, 2004).

⁶ M=majke, O=očevi

5. Zaključak

Cilj ovog rada bio je istražiti te prikazati razlike u percepciji komponenti obiteljske otpornosti između majki i očeva. Osnovna pretpostavka je bila da će postojati statistički značajne razlike na svim ispitivanim dimenzijama u smjeru pozitivnije procjene od strane majki. S obzirom na rezultate analize varijance/Mann-Whitney testa te T testa može se odbaciti početna hipoteza.

Iako majke u odnosu na očeve sve dimenzije procjenjuju pozitivnije, to jest u svojoj obitelji vide više snaga za nošenje sa izazovima, značajna razlika pronađena je samo na dimenziji "Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama". Majke više od očeva smatraju kako vjerovanje da se problemi javljaju neočekivano te da su sastavni dio života, pomaže njihovoj obitelji u nadilaženju nedaća. Pritom su spremnije mobilizirati resurse i pronaći snage za nošenje s krizom, što potvrđuju i strana istraživanja (Essex i sur., 1999, prema Hastings i sur., 2005), a isto ukazuje na odvažnost majki i njihov osjećaj odgovornosti za dobrobit obitelji. Na dimenzijama "Obiteljska komunikacija i rješavanje problema" te "Obiteljska povezanost" značajna razlika utvrđena je na pojedinim česticama unutar tih dimenzija, u smjeru viših procjena od strane majki. Specifičnije, majke smatraju kako su kapaciteti njihove obitelji iskreno i otvoreno izražavanje emocija, izražavanje naklonosti i osjećaja ljubavi te otvorena diskusija usmjerena na pronalazak rješenja. Navedeni rezultati ukazuju na usmjerenost majki na održavanje kohezije i emocionalne dobrobiti obitelji. Walsh (2003) kao jednu od ključnih komponenti obiteljske otpornosti navodi obiteljsku komunikaciju, a dobiveni rezultati pokazuju kako upravo tu komponentu majke više nego očevi procjenjuju zaštitnim čimbenikom. Značajnost razlika na ovim dimenzijama potvrđujeda su majke još uvijek većinskim dijelom nositelji odgovornosti za emocionalno blagostanje i koheziju u obitelji što navodi i Craig (2006), a "naglašenija" osjetljivost majki za dobrobit drugih može se objasniti već navedenim ranim neurološkim i socijalizacijskim utjecajima. Snažan emocionalni kapacitet (intenzivnije doživljavanje i češće izražavanje emocija) te verbalna superiornost majki, ali i karakteristike rodne uloge doprinose tome da su usmjerenije na potrebe i dobrobit bližnjih te grade "afektivno bogatije" odnose (Flaherty i Richman, 1989, Tamres, Janicki i Helgeson, 2002, Garnefski i sur., 2004, Stephens, 2009, Ingahalikara i sur., 2013, Jantz i Gurian, 2013).

Značajne razlike na ostalim dimenzijama ("Zadržavanje pozitivne perspektive", "Obiteljska duhovnost", "Obiteljska povezanost" te "Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa") nisu pronađene, to jest i majke i očevi vrlo slično te visoko percipiraju navedene

resurse. Prema Walsh-inom modelu (1998) sustav vjerovanja koji obitelji omogućuje pronalazak smisla u krizi, karakteristika je otpornih obitelji. Oba roditelja procjenjuju kako je najveća snaga njihove obitelji "zadržavanje pozitivne perspektive", to jest smatraju da njihova obitelj može pronaći smisla u nevoljama te zadržati vjeru i nadu u budućnost. Također, unutar dimenzije "Obiteljska duhovnost" kao najvećom snagom vide vjerovanje u Svevišnjeg, no ne i korištenje aktivnosti unutar vjerskih zajednica. Podaci da malo roditelja participira u aktivnostima vjerskih zajednica ne moraju biti reprezentativan podatak za stvarnu razinu duhovnosti ispitanika jer se duhovna dimenzija sastoji od ponašajnog i od kognitivnog dijela (Abraham i sur., 2007, Walsh, 2012). Kao što u svojim radovima ističu Abraham i suradnici (2007), Walsh (2012) te Dučkić i Blažeka Kokorić (2014), duhovna uvjerenja i/ili aktivnosti, izraženi unutar i/ili izvan određene religije, doprinose pronalasku smisla u teškim životnim situacijama te se smatraju ključnima za zdravo obiteljsko funkcioniranje. Zbog snažnih duhovnih uvjerenja i vjerovanja u vlastite snage, razumljivo je da roditelji rjeđe traže savjete religijskih službenika. Rezultati na dimenziji "Obiteljska povezanost" prikazuju usmjerenost roditelja prema članovima obitelji i bližim prijateljima što ukazuje na to da im je održavanje bliskih odnosa važno. Upravo snažna obiteljska kohezija te već spomenuta vjera u vlastite snage doprinose vjerovanju roditelja da su sposobni nositi se s nedaćama što može zatim objasniti manju sklonost roditelja traženju pomoći izvan kruga obitelji i bližih prijatelja. Iako roditelji na dimenziji "Korištenje socijalnih i ekonomskih resursa" izvješćuju da nisu skloni tražiti pomoć šire socijalne mreže, smatraju da bi im u hitnim situacijama članovi zajednice bili spremni pomoći, što pokazuje njihovu rezerviranosti, ali i otvorenost prema zajednici. Sličnost procjena roditelja na ovoj dimenziji neobična je s obzirom na prijašnja istraživanja koja ističu veću otvorenost majki prema vanjskim izvorima podrške i povezivanju sa zajednicom (Crowley i Taylor, 1994, Rodrigue i sur., 1997). Sličnost se jednim dijelom može pripisati kulturološkom kontekstu u kojem, bez obzira na promjene u postmodernom društvu glede traženja pomoći, "ono što se događa u obitelji, ostaje problemom obitelji". Iskaz roditelja o slaboj upoznatosti s ponudom servisa u zajednici razumljiv je obzirom na rjeđe traženje pomoći izvan obitelji. S druge strane, obitelji iz ovog istraživanja žive u gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji gdje je ponuda resursa raznovrsnija i brojnija u usporedbi s ruralnijim područjima, stoga je pitanje koliko je neinformiranost razlog nekorištenju ili je nekorištenje zbog nekih drugih razloga uzrok neinformiranosti. Budući da je sposobnost korištenja socijalnih i ekonomskih resursa važan kapacitet za nošenje s nedaćama (Walsh, 1998), uzima se važnim utjecati na približavanje postojećih resursa roditeljima, ali i usmjeriti se na bogatiju ponudu resursa u zajednici.

Generalno gledajući rezultate, roditelji sve dimenzije otpornosti procjenjuju slično i vrlo pozitivno. Sličnost procjena majki i očeva govori o usklađenosti njihove percepcije što može predstavljati potencijal i predispoziciju u reakciji na stres i nedaće. Ukoliko roditelji imaju sličniju percepciju obiteljskih snaga veća je vjerojatnost da će lakše timski pristupiti situaciji, što je karakteristika uspješnih parova i obitelji (Gotman, Driver i Tabares, 2010, prema Walsh, 2012). Također, konzistentnost i usklađenost majki i očeva u procjeni navedenih dimenzija govori u prilog stabilnosti obiteljske organizacije koja prema Walsh (2003) doprinosi otpornosti obiteljskog sustava. Povezujući sve navedene rezultate s modelom Frome Walsh, može se zaključiti kako oni predstavljaju pozitivan primjer visoke prisutnosti zaštitnih čimbenika u obiteljima. Rezultati ukazuju kako i majke i očevi imaju kapacitete i snage za održavanje zdrave obitelji čime predstavljaju važan resurs u kreiranju obiteljskih intervencija te upućuju na potrebu za osnaživanjem obiteljskog sustava. Time mogu služiti kao smjernica u planiranju programa/projekata/intervencija usmjerenih na obitelji. S obzirom na složenost pojedinca i obitelji kao sustava, prilikom kreiranja intervencija potrebno je uključiti sve pojedince iz obiteljskog sustava te tražiti višestruke perspektive na resurse unutar obitelji. Iz pozicije stručnjaka, rezultati mogu omogućiti bolje razumijevanje načina na koji roditelji percipiraju procese otpornosti u obitelji i koriste ih za nošenje s problemom i nadilaženje stresne situacije. Također, mogu se koristiti kao poticaj za daljnja istraživanja i potvrđivanje ili odbacivanje sada dobivenih rezultata.

Obitelj u tradicionalnom smislu riječi sve više gubi svoje značajke i zamjenjuju ga neki drugi oblici obiteljskog života - prvotno nuklearne obitelji, a zatim i veliki broj obitelji samohranih roditelja, obitelji s djecom iz prvoga braka i slično. Obitelji u ovom uzorku većinom su dvoroditeljske i nerizične, a rezultati pokazuju koje su njihove snage kao cjelovitog sustava. Kao poticaj za daljnja istraživanja, važno je ispitati koje bi snage istaknuli jednoroditeljski sustavi obzirom na izazove koje predstavlja samohrano roditeljstvo. Također koje resurse ističu različite obiteljske strukture u riziku, s obzirom da proces deinstitutionalizacije počiva upravo na ojačavanju obiteljskog sustava u cilju preveniranja izdvajanja djece iz obitelji.

6. Literatura

1. Abraham, P., Greeff, A. P., Joubekt, A. (2007). Spirituality and Resilience in Families in which a Parent has Died. *Psychological reports*, 100, 897-900.
2. Arshat, Z. (2013). Adolescents and Parental Perception of Family Strength: Relation to Malay Adolescent Emotional and Behavioural Adjustment. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(18).
3. Baxter, J., Smart, D. (2011). Fathering in Australia among couple families with young children: Research highlights. *Family Matters*, 88, 18-26.
4. Becvar, D., S. (2013). *Handbook of Family Resilience*. Springer Science and Business Media. New York.
5. Berc, G. (2012). Obiteljska otpornost – teorijsko utemeljenje i primjena koncepta u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 145 – 167.
6. Black, K., Lobo, M. (2008). A Conceptual Review of Family Resilience Factors. *Journal of Family Nursing*, 14, 33-55.
7. Craig, L. (2006). Does Father Care Mean Fathers Share? A Comparison of How Mothers and Fathers in Intact Families Spend Time with Children. *Gender and Society*, 20(2), 259-281.
8. Crowley, S.L., Taylor, M.J. (1994). Mothers' and Fathers' Perceptions of Family Functioning in Families Having Children With Disabilities. *Early Education and Development*, 5(3), 213-225.
9. De Haan, L., Hawley, D.R., Deal, J.E. (2002). Operationalizing Family Resilience: A Methodological Strategy. *The American Journal of Family Therapy*, 30(4), 275-291.
10. Delvecchio, E., DiRiso D., Salcuni, S. (2016). Self-Perception of Parental Role, Family Functioning, and Familistic Beliefs in Italian Parents: Early Evidence. *Frontiers in Psychology*, 6(1983).
11. Dučkić, A., Blažeka Kokorić, S. (2014). Duhovnost – resurs za prevladavanje kriznih životnih situacija kod karizmatičkih zajednica. *Ljetopis socijalnog rada*, 21 (3), 425 – 452.
12. Državni zavod za statistiku (2001). <<http://www.dzs.hr/>>. Pristupljeno 03. kolovoza 2017.
13. Ferić, M., Maurović, M., Žižak, A. (2016). Izazovi istraživanja otpornosti obitelji. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24 (1).

14. Ferić Šlehan, M. (2008). Rizični i zaštitni čimbenici u obiteljskom okruženju: razlike u procjeni mladih i njihovih roditelja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(1), 15-26.
15. Ferić Šlehan, M., Kranželić, V. (2008). Procjena rizičnih i zaštitnih čimbenika u zajednici: razlike između percepcije mladih i njihovih roditelja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 16(1), 33-43.
16. Flaherty, J., Richman, J. (1989). Gender Differences in the Perception and Utilization of Social Support: Theoretical Perspectives and an Empirical Test, *Social Science & Medicine*, 28 (12), 1221-1228.
17. Garnefski, N., Teerds, J., Kraaij, V., Legerstee, J., van den Kommer, T. (2004). Cognitive emotion regulation strategies and depressive symptoms. *Personality and Individual Differences*, 36(2), 267-276.
18. Gazdek, M., Horvat, I. (2001). Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Kriminologija i socijalna integracija*. 9 (1-2), 85-94.
19. Hastings, R., Kov Shoff, H., Brown, T., Ward, N. J., Degliespinosa, F., Remington, B. (2005). Coping strategies in mothers and fathers of preschool and school-age children with autism. *The National Autistic Society*, 9(4), 377 - 391.
20. Hetherington, E. M. (1984), Stress and coping in children and families. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 6(33).
21. Higgins, C., Linda Duxbury, L., Lee, C. (1994). Impact of Life-Cycle Stage and Gender on the Ability to Balance Work and Family Responsibilities. *Family Relations*, 43(2), 144-150.
22. Honda, J., Nakai, Y., Kakazu, S., Hohashi, N. (2015). Factors Affecting the Perception of Family Functioning among Couples in Child-Rearing Japanese Families. *Open Journal of Nursing*, 5, 407-415.
23. Ingahlalikara, M., Smitha, A., Parkera, D., Satterthwaiteb, T. D., Elliottc, M. A., Ruparelb, K., Hakonarsond, H., Gurb, R. E., Gurb, R. C., Vermaa, R. (2013). Sex Differences in the Structural Connectome of the Human Brain. *PNAS Early Edition*, 111 (2), 823 – 828.
24. Janković, J. (2004). Pristupanje obitelji-sustavni pristup, Alineja, Zagreb.
25. Jantz, G.L., Gurian, M. (2013). Raising Boys by Design: What the Bible and Brain Science Reveal about What Your Son Needs to Thrive. Doubleday Religious Publishing

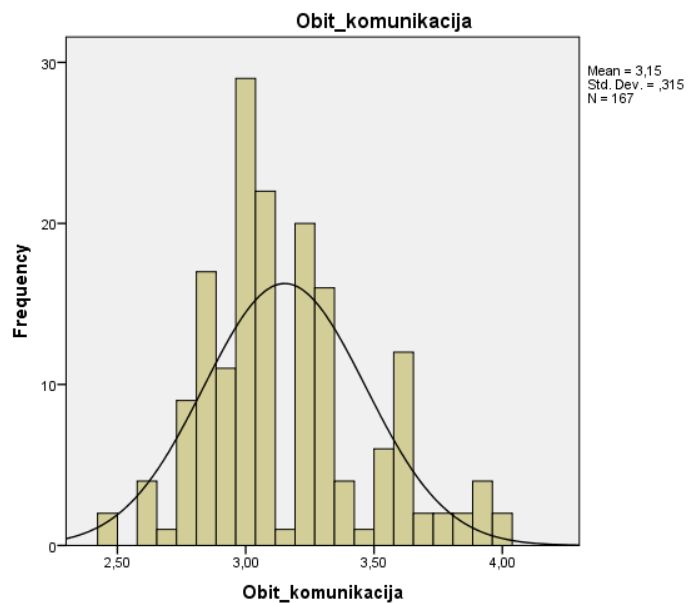
- Group.<<https://www.psychologytoday.com/blog/hoperelationships/201402/brain-differences-between-genders>>.Pristupljeno 10. veljače 2016.
26. Mackay, R. (2003). Family Resilience and Good Child Outcomes. *Social Policy Journal of New Zealand*, 20.
 27. McCubbin, H. I., Patterson, J. M. (1983). The Family Stress Process, *Marriage and Family Review*, 6(1-2), 7-37.
 28. Ohannessian, C.MC., Lerner, R.M., Lerner, J.V., Von Eye, A. (1995). Discrepancies in Adolescents' and Parents' Perceptions of Family Functioning and Adolescent Emotional Adjustment. *The Journal of Early Adolescence*, 5(4), 490-516.
 29. Openshaw, K. P. (2011). The Relationship Between Family Functioning, Family Resilience, and Quality of Life Among Vocational Rehabilitation Clients. All Graduate Theses and Dissertations. Paper 1099.
 30. Patterson, J. M. (2002): Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of Marriage and Family*. 64. 349–360.
 31. Pilar Matud, M. (2004). Gender differences in stress and coping styles. *Personality and Individual Differences*, 37, 1401–1415.
 32. Plumb, J.C. (2011). The impact of social support and family resilience on parental stress in families with a child diagnosed with an autism spectrum disorder. Doctorate in Social Work (DSW) Dissertations. 14.
 33. Rodrigue, J.R., Naughton, K.M, Hoffmann, R.G., Graham-Pole, J., Andres, J.M., Novak, D.A., Fennell, R.S. (1997). Transplantation in Children: A Longitudinal Assessment of Mothers' Stress, Coping, and Perceptions of Family Functioning, 38(5), 478-486.
 34. Sano, J., Dolan, E. M., Richards, L., Bauer, J., Braun, B. (2008). Employment Patterns, Family Resources, and Perception: Examining Depressive Symptoms among Rural Low-Income Mothers. *Journal of Rural Community Psychology*, 11(1).
 35. Schilling II, R. F., Schinke, S. P., Kirkham, M. A. (1985). Coping with a handicapped child: differences between mothers and fathers. *Social Science & Medicine*, 21, 857-863,<<http://sciub.cc/http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0277953685901418>>. Pristupljeno 28. veljače 2017.
 36. Seiffge-Krenke, I. (2000). Causal links between stressful events, coping style, and adolescent symptomatology. *Journal of Adolescence*, 23, 675–691.
 37. Shek, D. T. L. (1999). Perceptions of family functioning among Chinese parents and their adolescents children. *The American Journal of Family Therapy*, 27, 303-314.

38. Sixbey, M., T. (2005). Development of the family resilience assessment scale to identify family resilience constructs (Doctoral dissertation, University of Florida).
39. Stephens, M.A. (2009). Gender Differences in Parenting Styles and Effects on the Parent-Child Relationship.<<https://digital.library.txstate.edu/bitstream/handle/10877/3300/fulltext.pdf>>. Pristupljeno 18. travnja 2017.
40. Summers, J.A., Boller, K., Raikes, H. (2004). Preferences and Perceptions About Getting Support Expressed by Low-Income Fathers. *Fathering*, 2(1), 61-82.
41. Svetina, M., Zebret, E., and Bajec, B. (2011). Perception of family functioning: parental vs. non-parental perspective. *Suvemena Psihologija*, 14, 5–15.
42. Tamres, L.K., Janicki, D., Helgeson, V.S. (2002). *Sex Differences in Coping Behavior: A Meta-Analytic Review and an Examination of Relative Coping*. Personality and Social Psychology Review, 6(1), 2 – 30.
43. Trivette, C.M., Dunst, C.J., Deal, A.G., Hamer, A.W., Propst, S. (1990). Assessing Family Strengths and Family Functioning Style. *Topics in Early Childhood Special Education*, 10 (1), 16-35.
44. Vaux, A. (1985). Variations in Social Support Associated with Gender, Ethnicity, and Age. *Journal of Social Issues*, 41(1), 89 – 110.
45. Wagner Jakab, A. (2008). Obitelj – sustav dinamičnih odnosa u interakciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(2), 119-128.
46. Walsh, F. (1998). *Strengthening Family Resilience*. New York: Guilford Press.
47. Walsh, F. (2002). A family resilience framework: Innovative practice applications. *Family Relations*, 51(2), 130-137.
48. Walsh, F. (2003). Family Resilience: A Framework for Clinical Practice. *Family Process*, 42 (1), 1-18.
49. Walsh, F. (2006). *Strengthening family resilience*. 2nd edition. New York: Guilford Press.
50. Walsh, F. (2012). *The Spiritual Dimension of Family Life*. U: Walsh, F. (ed.) Normal Family Processes, 4th edition. (347-372). New York: Guilford Press.
51. Winek, J. L. (2010). Systemic Family Therapy: From Theory to Practice.<[https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=kNntStkegD4C&oi=fnd&pg=PR15&dq=Winek,+J.+L.+\(2010\).+Systemic+Family+Therapy:+From+Theory+to+Practice&ots=GuFpKKFf2Z&sig=3lD0EY3WP_nFiwamqfcooDMGzM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=kNntStkegD4C&oi=fnd&pg=PR15&dq=Winek,+J.+L.+(2010).+Systemic+Family+Therapy:+From+Theory+to+Practice&ots=GuFpKKFf2Z&sig=3lD0EY3WP_nFiwamqfcooDMGzM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)>. Pristupljeno 20. kolovoza 2017.

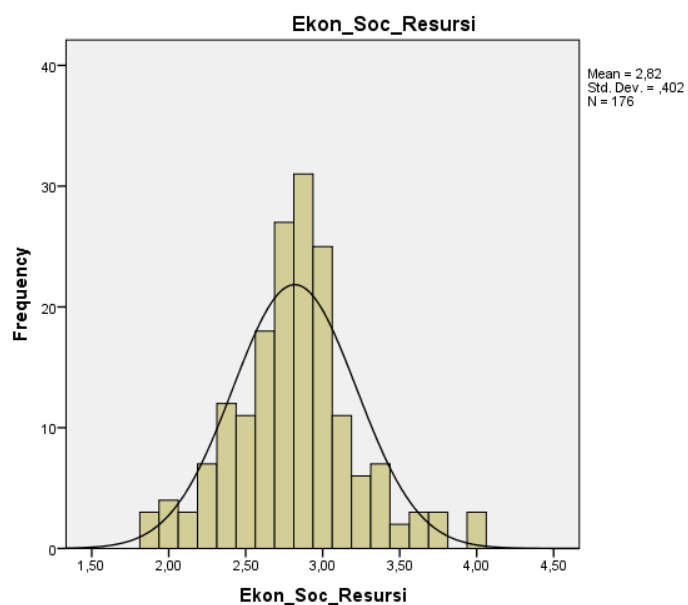
7. Prilozi

Prilog 1: Grafički prikazi distribucija rezultata putem histograma

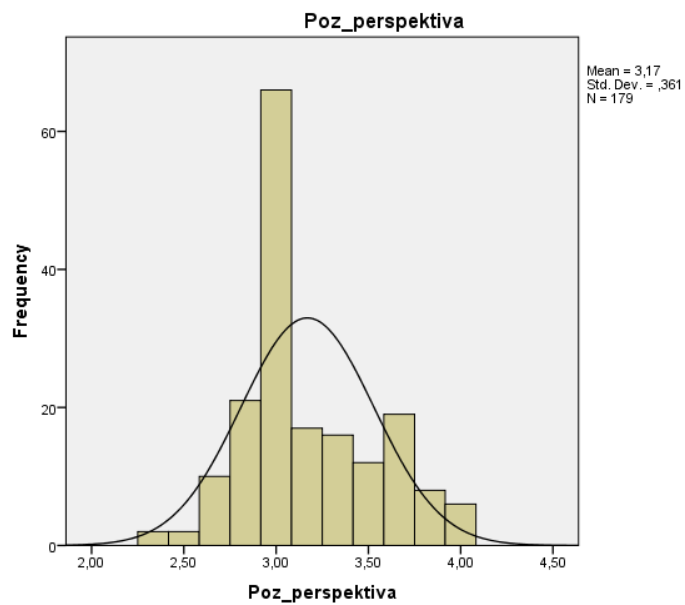
Slika 1.: Grafički prikaz distribucije rezultata za roditelje na varijabli Obiteljska komunikacija i rješavanje problema

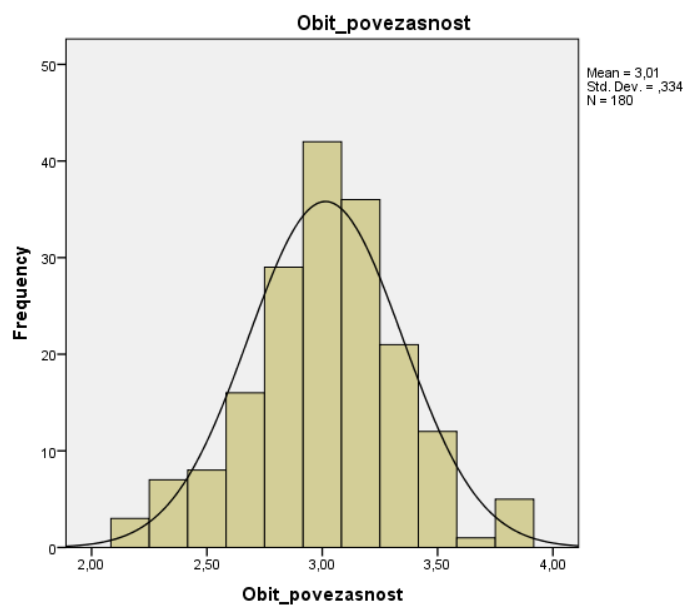
Slika 2.: Grafički prikaz distribucije rezultata za roditelje na varijabli Korištenje ekonomskih i socijalnih resursa

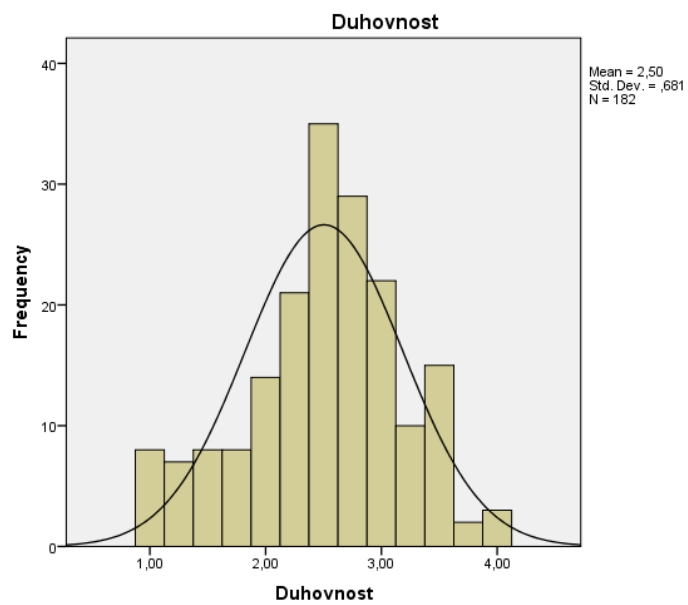
Slika 3.: Grafički prikaz distribucije rezultata za roditelje na varijabli Zadržavanje pozitivne perspektive

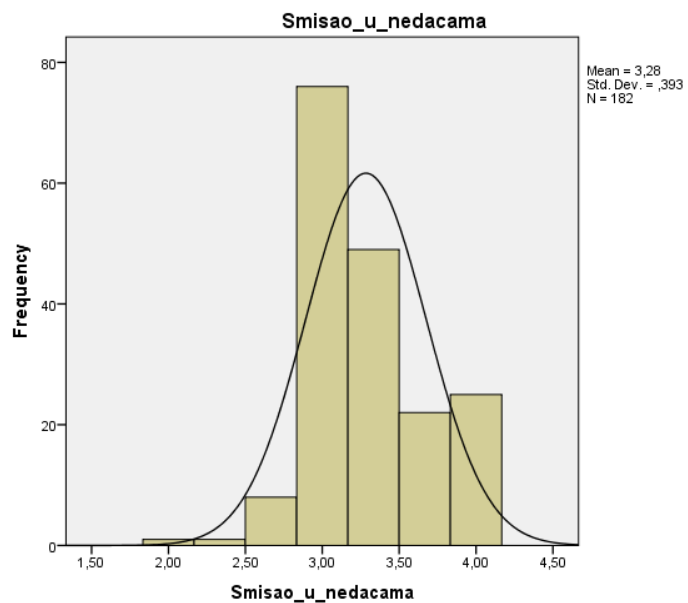
Slika 4.: Grafički prikaz distribucije rezultata za roditelje na varijabli Obiteljska povezanost

Slika 5.: Grafički prikaz distribucije rezultata za roditelje na varijabli Duhovnost obitelji

Slika 6.: Grafički prikaz distribucije rezultata za roditelje na varijabli Sposobnost pronalaženja smisla u nedaćama

Prilog 2: Popis tablica

TABLICA 1.: PRIKAZ OSNOVNIH STATISTIČKIH POKAZATELJA ZA RODITELJE NA SVIH 6 DIMENZIJA	16
TABLICA 2.: POPIS ČESTICA NA DIMENZIJ OBITELJSKA KOMUNIKACIJA I RJEŠAVANJE PROBLEMA	17
TABLICA 3.: DESKRIPTIVNI PODACI ZA MAJKE I OČEVE NADIMENZIJI OBITELJSKA KOMUNIKACIJA I RJEŠAVANJE PROBLEMA	19
TABLICA 4.: ANOVA NA DIMENZIJ OBITELJSKA KOMUNIKACIJA I RJEŠAVANJE PROBLEMA	20
TABLICA 5.: T TEST NA DIMENZIJ OBITELJSKA KOMUNIKACIJA I RJEŠAVANJE PROBLEMA	21
TABLICA 6.: POPIS ČESTICA NA DIMENZIJ OBITELJSKA KOMUNIKACIJA I RJEŠAVANJE PROBLEMA	23
TABLICA 7.: DESKRIPTIVNI PODACI ZA MAJKE I OČEVE NA DIMENZIJ KORIŠTENJE EKONOMSKIH I SOCIJALNIH RESURSA	24
TABLICA 8.: ANOVA NA DIMENZIJ KORIŠTENJE EKONOMSKIH I SOCIJALNIH RESURSA	24
TABLICA 9.: T TEST NA DIMENZIJ KORIŠTENJE EKONOMSKIH I SOCIJALNIH RESURSA	25
TABLICA 10.: POPIS ČESTICA NA DIMENZIJ ZADRŽAVANJE POZITIVNE PERSPEKTIVE	26
TABLICA 11.: DESKRIPTIVNI PODACI ZA MAJKE I OČEVE NA DIMENZIJ ZADRŽAVANJE POZITIVNE PERSPEKTIVE	27
TABLICA 12.: ANOVA NA DIMENZIJ ZADRŽAVANJE POZITIVNE PERSPEKTIVE.....	27
TABLICA 13.: T TEST NA DIMENZIJ ZADRŽAVANJE POZITIVNE PERSPEKTIVE.....	28
TABLICA 14.: POPIS ČESTICA NA DIMENZIJ OBITELJSKA POVEZANOST	29
TABLICA 15.: DESKRIPTIVNI PODACI ZA MAJKE I OČEVE NA DIMENZIJ OBITELJSKA POVEZANOST	30
TABLICA 16.: ANOVA NA DIMENZIJ OBITELJSKA POVEZANOST	30
TABLICA 17.: T TEST NA DIMENZIJ OBITELJSKA POVEZANOST	31
TABLICA 18.: POPIS ČESTICA NA DIMENZIJ OBITELJSKA DUHOVNOST.....	32
TABLICA 19.: DESKRIPTIVNI PODACI ZA MAJKE I OČEVE NA FAKTORU OBITELJSKA DUHOVNOST	33
TABLICA 20.: ANOVA NA DIMENZIJ OBITELJSKA DUHOVNOST	33
TABLICA 21.: T TEST NA DIMENZIJ OBITELJSKA DUHOVNOST	34
TABLICA 22.: POPIS ČESTICA NA DIMENZIJ SPOSOBNOST PRONALAZENJA SMISLA U NEDAĆAMA.....	35
TABLICA 23.: DESKRIPTIVNI PODACI ZA MAJKE I OČEVE NA DIMENZIJ SPOSOBNOST PRONALAZENJA SMISLA U NEDAĆAMA.....	36
TABLICA 24.: MANN-WHITNEY TEST ZA DIMENZIJU SPOSOBNOST PRONALAZENJA SMISLA U NEDAĆAMA	36
TABLICA 25.: T TEST NA DIMENZIJ SPOSOBNOST PRONALAZENJA SMISLA U NEDAĆAMA	37

Prilog 3: Popis grafova

GRAF 1.: USPOREDBA REZULTATA ZA RODITELJE NA FAKTORIMA OBITELJSKE OTPORNOSTI.....	16
GRAF 2.: USPOREDNI PRIKAZ SREDIŠNJIH REZULTATA MAJKI I OČEVA NA ČESTICAMA DIMENZIJE OBITELJSKA KOMUNIKACIJA I RJEŠAVANJE PROBLEMA (1. DIO PRIKAZA)	18
GRAF 3.: USPOREDNI PRIKAZ SREDIŠNJIH REZULTATA MAJKI I OČEVA NA ČESTICAMA DIMENZIJE OBITELJSKA KOMUNIKACIJA I RJEŠAVANJE PROBLEMA (2. DIO PRIKAZA)	18
GRAF 4.: USPOREDNI PRIKAZ SREDIŠNJIH REZULTATA MAJKI I OČEVA NA ČESTICAMA DIMENZIJE KORIŠTENJE EKONOMSKIH I SOCIJALNIH RESURSA.....	23
GRAF 5.: USPOREDNI PRIKAZ SREDIŠNJIH REZULTATA MAJKI I OČEVA NA ČESTICAMA DIMENZIJE ZADRŽAVANJE POZITIVNE PERSPEKTIVE	26
GRAF 6.: USPOREDNI PRIKAZ SREDIŠNJIH REZULTATA MAJKI I OČEVA NA ČESTICAMA DIMENZIJE OBITELJSKA POVEZANOST	29
GRAF 7.: USPOREDNI PRIKAZ SREDIŠNJIH REZULTATA MAJKI I OČEVA NA ČESTICAMA DIMENZIJE OBITELJSKA DUHOVNOST	32
GRAF 8.: USPOREDNI PRIKAZ SREDIŠNJIH REZULTATA MAJKI I OČEVA NA ČESTICAMA DIMENZIJE SPOSOBNOST PRONALAZENJA SMISLA U NEDAĆAMA.....	35

Prilog 4: FRAS upitnik – verzija za djecu

ISTRAŽIVANJE OTPORNOSTI OBITELJSKOG SUSTAVA

Poštovana učenice/ Poštovani učenice,

Zahvaljujemo Ti na sudjelovanju u Istraživanju otpornosti obiteljskog sustava.

Molimo Te da pažljivo pročitaš svaku tvrdnju. Izuzetno nam je važno da odgovoriš na svako pitanje. Ipak, ako na neko pitanje nemaš odgovor ili ne želiš odgovoriti, to je sasvim prihvatljivo.

ISPUNJAVA UČENIK/ UČENICA

ŠIFRA OBITELJI: (upute za sastavljanje šifre nalaze se na papiru u kuverti)

TVOJA DOB: _____

SPOL:M **Ž**

RAZRED:

PRVI PUT DA POHAĐAŠ 1. RAZRED SREDNJE ŠKOLE? (zaokruži odgovor)

DA **NE**

Unaprijed zahvaljujemo na uloženom trudu i vremenu!

Istraživački tim

SOO

U ovom upitniku, navedene su neke tvrdnje koje se odnose na Tvoju obitelj. Pod pojmom *OBITELJI* podrazumijevamo sve one osobe za koje *TI* osobno smatraš da su dio tvoje obitelji.

Tko sve čini tvoju obitelj:

Molimo te da pažljivo pročitaš tvrdnje i odlučiš koliko dobro svaka od navedenih tvrdnji opisuje tvoju obitelj. Kod svake tvrdnje zaokruži onaj broj koji najbolje opisuje tvoj doživljaj obitelji.

Značenje brojeva:

1 = Uopće se ne slažem

2 = Ne slažem se

3 = Slažem se

4 = Potpuno se slažem

Tvrdnje:	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
1. Svaka obitelj ima problema.	1	2	3	4
2. Sve ono kroz što prolazimo kao obitelj događa se s razlogom.	1	2	3	4
3. Naša obitelj je dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima.	1	2	3	4
4. Naši prijatelji su dio svakodnevnih aktivnosti.	1	2	3	4
5. Naši prijatelji cijene nas i ono što jesmo.	1	2	3	4
6. Pravila u našoj obitelji se mijenjaju ovisno o potrebama obitelji.	1	2	3	4
7. Pravila u našoj obitelji nisu „uklesana u	1	2	3	4

kamenu“.				
8. Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji.	1	2	3	4
9. Prihvaćamo stresne situacije kao dio života.	1	2	3	4
10. Prihvaćamo da se problemi javljaju neočekivano.	1	2	3	4
11. Svi utječemo na donošenje važnih obiteljskih odluka.	1	2	3	4
12. U stanju smo prolaziti kroz bolne faze i postići međusobno razumijevanje.	1	2	3	4
13. Možemo se prilagoditi zahtjevima koji se postavljaju nama kao obitelji.	1	2	3	4
14. Pazimo koliko činimo za naše prijatelje.	1	2	3	4
Tvrdnje:	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
15. Pazimo što kažemo jedni drugima.	1	2	3	4
16. Otvoreni smo raditi stvari na nove načine u našoj obitelji.	1	2	3	4
17. Članovi obitelji se međusobno razumiju.	1	2	3	4
18. Tražimo pomoć i podršku od susjeda.	1	2	3	4
19. Odlazimo na vjerske obrede u crkvu/džamiju/sinagogu ili neku drugu zajednicu.	1	2	3	4
20. Vjerujemo da nas prijatelji mogu iskoristiti.	1	2	3	4
21. Vjerujemo da se možemo nositi s našim problemima.	1	2	3	4

22. Možemo pitati za pojašnjenje ukoliko jedni druge ne razumijemo.	1	2	3	4
23. U našoj obitelji jedni s drugima možemo biti izravni i iskreni.	1	2	3	4
24. Kod kuće se svatko od nas može „ispuhati“ a da pritom ne uznemiri ostale.	1	2	3	4
25. Možemo postići kompromis kada se pojave problemi.	1	2	3	4
26. Možemo se nositi s različitim načinima na koje članovi obitelji prihvaćaju gubitak.	1	2	3	4
27. Možemo se osloniti na ljude u našoj zajednici.	1	2	3	4
28. U našoj obitelji možemo propitivati što nam je netko, zapravo, htio reći.	1	2	3	4
29. Možemo riješiti velike probleme.	1	2	3	4
30. Možemo preživjeti ako se pojavi još neki problem.	1	2	3	4
31. Možemo razgovarati o načinu na koji komuniciramo u našoj obitelji.	1	2	3	4
32. Kroz teškoće možemo prolaziti kao obitelj.	1	2	3	4
33. Savjetujemo se međusobno o odlukama.	1	2	3	4
34. Probleme gledamo s pozitivne strane kako bismo ih riješili.	1	2	3	4
35. Razgovaramo o problemima i zadovoljni smo postignutim rješenjima.	1	2	3	4
36. Raspravljamo o obiteljskim stvarima (temama) sve dok ne nađemo rješenje.	1	2	3	4
37. Volontiramo u našoj zajednici.	1	2	3	4

Tvrdnje:	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
38. Osjećamo se slobodni izraziti svoje mišljenje.	1	2	3	4
39. Osjećamo se dobro kada posvetimo vrijeme i energiju našoj obitelji.	1	2	3	4
40. Mislimo da su ljudi iz naše zajednice spremni pomoći u hitnim/kriznim situacijama.	1	2	3	4
41. Osjećamo se sigurno živjeti u našoj zajednici.	1	2	3	4
42. Drugi članovi obitelji uzimaju nas „zdravo za gotovo“.	1	2	3	4
43. Osjećamo se snažnima u suočavanju s velikim problemima.	1	2	3	4
44. Uznemirimo se ukoliko se netko žali u našoj obitelji.	1	2	3	4
45. Imamo bliske prijatelje do kojih nam je stvarno stalo.	1	2	3	4
46. Vjerujemo u Svevišnjeg.	1	2	3	4
47. Imamo snage za rješavanje naših problema.	1	2	3	4
48. Držimo osjećaje za sebe.	1	2	3	4
49. Znamo da postoji pomoć u zajednici u slučaju nevolje.	1	2	3	4
50. Znamo da smo važni našim prijateljima.	1	2	3	4
51. Učimo iz grešaka članova obitelji.	1	2	3	4
52. Ono što kažemo drugim članovima	1	2	3	4

obitelji, uistinu i mislimo.				
53. Sudjelujemo u aktivnostima koje odgovaraju našoj trenutnoj obiteljskoj situaciji.	1	2	3	4
54. Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira crkva/džamija/sinagoga ili neku druga zajednica.	1	2	3	4
55. Od susjeda dobivamo poklone i druge znakove pažnje.	1	2	3	4
56. Savjete tražimo od pripadnika/ službenika religijske zajednice.	1	2	3	4
57. Rijetko slušamo članove obitelji kada pričaju o svojim brigama i problemima.	1	2	3	4
58. Dijelimo odgovornost u obitelji.	1	2	3	4
59. Pokazujemo naklonost i ljubav drugim članovima obitelji.	1	2	3	4
Tvrdnje:	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
60. Kažemo jedni drugima koliko nam je do njih stalo.	1	2	3	4
61. Smatramo da je naša zajednica dobro okruženje za odgoj djece.	1	2	3	4
62. Smatramo da ne treba imati previše posla s ljudima iz susjedstva.	1	2	3	4
63. I u najtežim trenucima imamo vjere da će sve biti dobro.	1	2	3	4
64. Iskušavamo nove načine rješavanja problema.	1	2	3	4
65. Razumijemo način komunikacije drugih članova obitelji.	1	2	3	4
66. Nastojimo biti sigurni da drugi članovi	1	2	3	4

obitelji nisu emocionalno ili fizički povrijeđeni.				
67. Postoji li još nešto što je vašoj obitelji pomoglo u stresnim situacijama, a nismo vas pitali?	Ako DA, opišite što je to.			

Prilog 5: FRAS upitnik – verzija za roditelje

ISTRAŽIVANJE OTPORNOSTI OBITELJSKOG SUSTAVA

A - VERZIJA

Poštovani,

Zahvaljujemo Vam na sudjelovanju u istraživanju otpornosti obiteljskog sustava! Kako je predviđeno da u istraživanju sudjeluju oba roditelja, pripremili smo dvije verzije upitnika za roditelje – A verzija za jednog roditelja i B verzija za drugog. Verzije se razlikuju po broju upitnika. A verzija sadrži dva upitnika više (četiri upitnika ukupno) - jedan se odnosi na opće podatke o obitelji, a drugi na neke životne promjene u obitelji.

Važno nam je da oba roditelja popune upitnike. Ukoliko to nije moguće, odnosno, **ako upitnike ispunjava samo jedan roditelj, tada je važno da taj roditelj ispuni A verziju.** Razlog tomu je što ta verzija sadrži pitanja koja su nam važna kako bismo dobili opće informacije o obitelji (B verzija ta pitanja nema).

Prilikom popunjavanja upitnika, molimo Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i razmislite o njoj. Izuzetno nam je važno da odgovorite na svako pitanje. Ipak, ako na neko pitanje nemate odgovor ili ne želite odgovoriti, i to nam je sasvim prihvatljivo.

Molimo Vas, zaokružite tko ispunjava upitnike: MAJKA OTAC

ŠIFRA OBITELJI

(upute za sastavljanje šifre nalaze se na papiru u kuverti):

Unaprijed zahvaljujemo na uloženom trudu i vremenu!

Istraživački tim

OPĆA PITANJA

1. **Općina/kvart u kojem živite:** _____

2. **Zaokružite tko sve čini Vaše kućanstvo** (živi s Vama). Pri tome molimo da uloge u kućanstvu stavite u relaciju s djetetom koji sudjeluje u istraživanju (npr. djetetova baka, djed i sl).

A1) Majka

A2) Otac

B1) Baka

B2) Djed

C1) Maćeha (očeva supruga)

C2) Očuh (majčin suprug)

D1) Očeva partnerica

D2) Majčin partner

E1) Udomiteljica

E2) Udomitelj

F1) Sestra/sestre (koliko imaju godina?) _____

F2) Brat/braća (koliko imaju godina?) _____

G) Drugi rođak/rođaci. Tko? _____

H) Osobe s kojima dijete u istraživanju nije u rodu. Tko? _____

3. Kakav je formalni bračni status roditelja djeteta koje sudjeluje u istraživanju?

(moguće više odgovora):

- a) U braku
- b) U izvanbračnoj zajednici
- c) Razvedeni
- d) Jedan supružnik preminuo
- e) Nešto drugo. Što? _____

4. Podaci o majci i ocu (djeteta koje sudjeluje u istraživanju):

MAJKA	OTAC
Dob	
Obrazovanje	
a) nezavršena osnovna škola b) osnovna škola c) srednja škola d) viša škola e) fakultet i više	a) nezavršena osnovna škola b) osnovna škola c) srednja škola d) viša škola e) fakultet i više
Radni status:	
a) u stalnom radnom odnosu b) zaposlena ali ne prima plaću c) povremeno zaposlena d) nezaposlena e) umirovljenica f) ostalo _____	a) u stalnom radnom odnosu b) zaposlen ali ne prima plaću c) povremeno zaposlen d) nezaposlen e) umirovljenik f) ostalo _____

Razina mjesečnih prihoda (prosječna mjesečna plaća u RH=5.810,00 kn)	
a) ispod prosjeka RH	a) ispod prosjeka RH
b) prosječni prihodi	b) prosječni prihodi
c) iznad prosjeka RH	c) iznad prosjeka RH

5. **Koliko primanja u Vašem kućanstvu zadovoljavaju potrebe kućanstva?** (svih ljudi koji žive u Vašem kućanstvu i financijski doprinose)

- a) Uopće ne
- b) Donekle
- c) U potpunosti

6. **Stambeni status obitelji:**

- a) Podstanari
- b) Stan/kuća u vlasništvu drugih članova obitelji
- c) Vlastiti stan/kuća
- d) Nešto drugo. Što? _____

SOO

U ovom upitniku, navedene su neke tvrdnje koje se odnose na Vašu obitelj. Pod pojmom *OBITELJI* podrazumijevamo sve one osobe za koje *VI* osobno smatrate da su dio Vaše obitelji.

Tko sve čini Vašu obitelj:

Molimo Vas da pažljivo pročitate sve tvrdnje i odlučite koliko dobro te tvrdnje opisuju Vašu obitelj. Zaokružite broj koji najbolje opisuje Vaš doživljaj obitelji. Pri tome broj 1 znači *Uopće se ne slažem*, a broj 4 *Potpuno se slažem*.

Tvrdnje:	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
1. Svaka obitelj ima problema.	1	2	3	4
2. Sve ono kroz što prolazimo kao obitelj događa se s razlogom.	1	2	3	4
3. Naša obitelj je dovoljno fleksibilna da se nosi s neočekivanim događajima.	1	2	3	4
4. Naši prijatelji su dio svakodnevnih aktivnosti.	1	2	3	4
5. Naši prijatelji cijene nas i ono što jesmo.	1	2	3	4
6. Pravila u našoj obitelji se mijenjaju ovisno o potrebama obitelji.	1	2	3	4
7. Pravila u našoj obitelji nisu „uklesana u kamenu“.	1	2	3	4
8. Ono što radimo jedni za druge utječe na to da se osjećamo dijelom obitelji.	1	2	3	4
9. Prihvaćamo stresne situacije kao dio života.	1	2	3	4
10. Prihvaćamo da se problemi javljaju neočekivano.	1	2	3	4
11. Svi utječemo na donošenje važnih obiteljskih odluka.	1	2	3	4
12. U stanju smo prolaziti kroz bolne faze i postići međusobno razumijevanje.	1	2	3	4
13. Možemo se prilagoditi zahtjevima koji se postavljaju nama kao obitelji.	1	2	3	4
14. Pazimo koliko činimo za naše prijatelje.	1	2	3	4
15. Pazimo što kažemo jedni drugima.	1	2	3	4
16. Otvoreni smo raditi stvari na nove načine	1	2	3	4

u našoj obitelji.				
17. Članovi obitelji se međusobno razumiju.	1	2	3	4
18. Tražimo pomoć i podršku od susjeda.	1	2	3	4
19. Odlazimo na vjerske obrede u crkvu/džamiju/sinagogu ili neku drugu zajednicu.	1	2	3	4
Tvrđnje:	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
20. Vjerujemo da nas prijatelji mogu iskoristiti.	1	2	3	4
21. Vjerujemo da se možemo nositi s našim problemima.	1	2	3	4
22. Možemo pitati za pojašnjenje ukoliko jedni druge ne razumijemo.	1	2	3	4
23. U našoj obitelji jedni s drugima možemo biti izravni i iskreni.	1	2	3	4
24. Kod kuće se svatko od nas može „ispuhati“ a da pritom ne uznemiri ostale.	1	2	3	4
25. Možemo postići kompromis kada se pojave problemi.	1	2	3	4
26. Možemo se nositi s različitim načinima na koje članovi obitelji prihvaćaju gubitak.	1	2	3	4
27. Možemo se osloniti na ljude u našoj zajednici.	1	2	3	4
28. U našoj obitelji možemo propitivati što nam je netko, zapravo, htio reći.	1	2	3	4
29. Možemo riješiti velike probleme.	1	2	3	4
30. Možemo preživjeti ako se pojavi još neki problem.	1	2	3	4
31. Možemo razgovarati o načinu na koji komuniciramo u našoj obitelji.	1	2	3	4
32. Kroz teškoće možemo prolaziti kao	1	2	3	4

obitelj.				
33. Savjetujemo se međusobno o odlukama.	1	2	3	4
34. Probleme gledamo s pozitivne strane kako bismo ih riješili.	1	2	3	4
35. Razgovaramo o problemima i zadovoljni smo postignutim rješenjima.	1	2	3	4
36. Raspravljamo o obiteljskim stvarima (temama) sve dok ne nađemo rješenje.	1	2	3	4
37. Volontiramo u našoj zajednici.	1	2	3	4
38. Osjećamo se slobodni izraziti svoje mišljenje.	1	2	3	4
39. Osjećamo se dobro kada posvetimo vrijeme i energiju našoj obitelji.	1	2	3	4
40. Mislimo da su ljudi iz naše zajednice spremni pomoći u hitnim/kriznim situacijama.	1	2	3	4
41. Osjećamo se sigurno živjeti u našoj zajednici.	1	2	3	4
42. Drugi članovi obitelji uzimaju nas „zdravo za gotovo“.	1	2	3	4
43. Osjećamo se snažnima u suočavanju s velikim problemima.	1	2	3	4
44. Uznemirimo se ukoliko se netko žali u našoj obitelji.	1	2	3	4
Tvrdnje:	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
45. Imamo bliske prijatelje do kojih nam je stvarno stalo.	1	2	3	4
46. Vjerujemo u Svevišnjeg.	1	2	3	4
47. Imamo snage za rješavanje naših problema.	1	2	3	4
48. Držimo osjećaje za sebe.	1	2	3	4
49. Znamo da postoji pomoć u zajednici u	1	2	3	4

slučaju nevolje.				
50. Znamo da smo važni našim prijateljima.	1	2	3	4
51. Učimo iz grešaka članova obitelji.	1	2	3	4
52. Ono što kažemo drugim članovima obitelji, uistinu i mislimo.	1	2	3	4
53. Sudjelujemo u aktivnostima koje odgovaraju našoj trenutnoj obiteljskoj situaciji.	1	2	3	4
54. Sudjelujemo u aktivnostima koje organizira crkva/džamija/sinagoga ili neku druga zajednica.	1	2	3	4
55. Od susjeda dobivamo poklone i druge znakove pažnje.	1	2	3	4
56. Savjete tražimo od pripadnika/ službenika religijske zajednice.	1	2	3	4
57. Rijetko slušamo članove obitelji kada pričaju o svojim brigama i problemima.	1	2	3	4
58. Dijelimo odgovornost u obitelji.	1	2	3	4
59. Pokazujemo naklonost i ljubav drugim članovima obitelji.	1	2	3	4
60. Kažemo jedni drugima koliko nam je do njih stalo.	1	2	3	4
61. Smatramo da je naša zajednica dobro okruženje za odgoj djece.	1	2	3	4
62. Smatramo da ne treba imati previše posla s ljudima iz susjedstva.	1	2	3	4
63. I u najtežim trenucima imamo vjere da će sve biti dobro.	1	2	3	4
64. Iskušavamo nove načine rješavanja problema.	1	2	3	4
65. Razumijemo način komunikacije drugih članova obitelji.	1	2	3	4
66. Nastojimo biti sigurni da drugi članovi	1	2	3	4

obitelji nisu emocionalno ili fizički povrijeđeni.				
67. Postoji li još nešto što je vašoj obitelji pomoglo u stresnim situacijama, a nismo vas pitali?	Ako DA, opišite što je to.			

Prilog 6